

WŁODZIMIERZ STAROSOLSKI

Wybitny ukraiński prawnik, uczyony i działacz społeczno-polityczny

Droga życiowa Włodzimierza Starosolskiego była charakterystyczna dla wielu ludzi polsko-ukraińskiego pogranicza, zwłaszcza żyjących pod koniec XIX i na początku XX wieku.¹ Często swą narodowość, polską lub ukraińską, «odkrywali» oni dopiero w wieku dojrzałym. Działo się to na podstawie motywacji wynikającej z pamięci o rodzinnej tradycji lub pod wpływem otoczenia, często w okresie nauki gimnazjalnej lub studiów

¹ W dotychczasowej historiografii ukazywały się jedynie krótkie biografie Starosolskiego opublikowane przez: Я. Грицак, *Старосольський Володимир*, [w:] *Довідник з історії України* – ред. І. Підкова, Р. Шуст, Київ, 2001, s. 822–823; І. Головацький, *Старосольський Володимир-Степан*, [w:] *Українська журналістика в іменах. Матеріали до енциклопедичного словника*, під ред. М. Романюка, т. II, Львів, 1995, s. 205–206; *Starosolsky Volodymyr*, [w:] *Encyclopedia of Ukraine*, vol. V, ed. D. Husar-Struk, Toronto; Buffalo; London, 1993, s. 15; *Старосольський Володимир*, [w:] *Енциклопедія українознавства. Словникова частина*, т. 8, ред. В. Кубійович, Париж; Нью-Йорк, 1976, s. 3032–3033; *Старосольський Володимир Йоахимович*, [w:] *Юридична енциклопедія*, т. 5, ред. кол. Ю. Шемчушенко і ін., Київ, 2003, s. 621; *І. Василик, О. Лугова, Б. Луговий, Старосольський Володимир* [w:] *Адвокати і правники – діячі Легіону українських Січових Стрільців. Біографічний альбом*. Київ, 2015, s. 84–89; R. Torzecki: *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*. Kraków, 1989, s. 384–385. Niestety większość z wymienionych opracowań posiada liczne braki lub nawet mylne informacje, które staram się tu w oparciu o źródła archiwalne i najnowszą literaturę uzupełnić lub wyprostować. Bardziej obszerne, ale również syntetyczne, artykuły poświęcone Starosolskiemu opublikowali: О. Романів, *Лицар Залізної Остроги (Ювілейна сільветка Володимира Старосольського)*, «Вісник НТШ», 2003, nr. 30, s. 16–20; oraz S. Stępień na łamach wydawanego przez Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk. Oddział w Krakowie «Polskiego słownika biograficznego», zob. tenże, *Starosolski Włodzimierz Stefan (1878–1942)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, T. XLII, Warszawa; Kraków, 2003–2004, s. 341–343. Natomiast bardziej obszerniejsze biografie tego wybitnego ukraińskiego adwokata i polityka dotychczas wyszły spod pióra Mychajły Petriwa – zob.: М. Петрів, *Старосольський Володимир Йоахимович* [w:] *Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця XIX – першої половини XX ст.* Київ, 2014, s. 375–415; oraz autora niniejszego tekstu – zob. S. Stępień, *Wokół kształtowania się tożsamości narodowej na polsko-ukraińskim pograniczu etnicznym na przełomie XIX i XX wieku. Biografia Włodzimierza Starosolskiego*, «Biuletyn Ukrainoznawczy», 2012, nr. 15, s. 9–36. Należy tu podkreślić, że nieocenionym dla badań drogi życiowej oraz zawodowej kariery Włodzimierza Starosolskiego jest wydany w 1991 r. przez Towarzystwo Naukowe im. Szewczenki w Nowym Jorku 210. tom Записок НТШ, w którym zamieszczono materiały do jego biografii, a także wspomnienia jego syna Jurija oraz córki Ulany, a także współpracowników Starosolskiego. W tomie tym przedrukowano również niektóre jego prace, w tym *Теорія нації* [Teoria narodu].

uniwersyteckich. Jacy byli po dokonaniu wyboru? Jak ustosunkowali się do przeszłości swych przodków i narodu, z którym ich protoplaści się identyfikowali? Czy odcinali się zupełnie stając się polonofobami, czy też stając się ukraińskimi patriotami, potrafili zachować багаż historii i szacunek dla narodu, z którego świadomie wyszli?

*

Włodzimierz Stefan Starosolski urodził się 8 stycznia 1878 r. w Jarosławiu. Jego ojciec Joachim mimo wyznania greckokatolickiego uważał się za Polaka, choć o ruskich korzeniach pamiętał. Był typowym «gente Ruthenus, natione Polonus». Joachim, urodzony w 1822 r., nie tylko hołdował odchodzącej stopniowo w anachronizm zasadzie «Polszcza, Ruś, Łytwa to jedna mołytwą»,² ale także aktywnie uczestniczył w polskich konspiracjach, a nawet próbował swych sił na polu polskiej poezji patriotycznej.³ Z wykształcenia był prawnikiem, pracował jako adwokat, naczelnik sądu, a wreszcie burmistrz Jarosławia.⁴ Ożenił się w późnym wieku ze spolonizowaną Austriaczką Julią Anną Marianną Rapf, córką lekarza, a następnie burmistrza Sanoka. Gdy Włodzimierz miał 6 lat zmarł mu ojciec (1884 r.). Owdowiała matka została z dwojgiem dzieci sama (Włodzimierz miał dwa lata młodszą od siebie siostrę Jadwigę).

Włodzimierz po ukończeniu szkoły ludowej uczył się w polskojęzycznym gimnazjum państwowym w Jarosławiu, gdzie 26 maja 1896 r. złożył egzamin dojrzałości i śladem ojca postanowił studiować prawo.⁵ 7 października tegoż roku zapisał się na Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego.⁶ W Krakowie, a właściwie w miejscowej cerkwi greckokatolickiej św. Norberta, po raz pierwszy zetknął się z większą grupą ukraińskich studentów, wśród których byli m. in: Wasyl Stefanyk, Iwan Trusz, Stanisław Ludkiewicz, Bohdan Łepki. Zawarte wówczas przyjaźnie z niektórymi z nich kontynuował przez całe życie. Po ukończeniu I roku studiów⁷ zdecydował się kontynuować naukę na Uniwersytecie Lwowskim.⁸ Z tego też powodu do Lwowa przeniosła się także jego matka wraz z córką Jadwigą. Na Uniwersytecie Lwowskim Włodzimierz zetknął się

² Cytat ten jest nawiązaniem do wiersza pt. *Наша молитва* [Nasza modlitwa] autorstwa uczestnika powstania styczniowego Platona Kosteckiego.

³ Zob. Центральний Державний Історичний Архів України у Львові (dalej ЦДІА), фонд 360, op. 1, spr. 587.

⁴ Zob. ibidem, spr. 585.

⁵ ЦДІА, фонд 360, op. 1, spr. 2, k. 1–10.

⁶ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej AUJ), sygn. S II 653 (Spis wydanych absolutoriów i świadectw odejścia 1891–1921).

⁷ AUJ, sygn. S II 495 a; ibidem, S II 496 a.

⁸ AUJ, sygn. S II 653.

z dużym środowiskiem ukraińskich studentów, aktywnych na wielu polach, mających własne organizacje. Do tego czasu bowiem jego związki z «ruskością» były w zasadzie sporadyczne, gdyż ograniczały się do lekcji religii greckokatolickiej w jarosławskim gimnazjum, uczestnictwa od czasu do czasu w cerkiewnych nabożeństwach oraz rzadkich kontaktów z rodziną zmarłego ojca. Matka bowiem jako rzymskokatoliczka, nie znająca języka ukraińskiego, wychowywała dzieci tak jak przeciętna polska rodzina, z tą tylko różnicą, że Włodzimierz pod względem wyznaniowym «urzędowo» przypisany był do obrządku greckokatolickiego.⁹ Zgodnie bowiem z usankcjonowaną kościelnie galicyjską tradycją w małżeństwach mieszanych synowie «dziedziczyli» religię po ojcu, a córki po matce. Julia Starosolska wierna tej zasadzie od czasu do czasu przypominała synowi o jego «ruskim» pochodzeniu.¹⁰ Wyrósł on jednak w polskim otoczeniu i ukształtował się w polskiej kulturze. Zetknąwszy się z nim podczas studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim wybitny ukraiński pisarz Wasyl Stefanyk zapamiętał go jako: *chłopczyne wychowanego po pańsku, który [...] wiedział, iż jest Ukraińcem, ale po ukraińsku nie potrafił powiedzieć nawet zdania.*¹¹

Przeniesienie się do Lwowa stało się przełomem w procesie kształtowania się tożsamości narodowej Włodzimierza Starosolskiego. Wybrał narodowość ukraińską. Już 17 października 1897 r. zapisał się do stowarzyszenia «Akademiczna Hromada», w którym wraz z innymi ukraińskimi studentami prawa: Josophem Kocyłowskim,¹² Longinem Cehelskim, Mychajłem Nowakowskim, Julianem Karaczewskim, Myronem Nesterowiczem i Stepanem Peleńskim działał w «kole prawniczym».¹³ Jego aktywność w «Akademicznej Hromadzie» od początku była tak duża, że już w niecały miesiąc po wstąpieniu do niej (12.11.1897) był wybrany na zastępcę przewodniczącego stowarzyszenia.¹⁴

⁹ Zob. W. Osadczy, *Kościół i cerkiew na wspólnej drodze: Concordia 1863: z dziejów porozumienia między obrządkiem greckokatolickim a łacińskim w Galicji Wschodniej*, Lublin, 1999.

¹⁰ *Визначні уродженці та діячі Ярославщини і Засяння* [w:] *Ярославщина і Засяння (1031–1947). Історично-мемуарний збірник*, ред. М. Сенчишин, В. Бородач, Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1986, s. 718.

¹¹ В. Стефанік, *Про ясне минуле*, [w:] *Альманах Українського студентського життя*, Краків, 1931, s. 10.

¹² Jest to późniejszy greckokatolicki biskup przemyski Jozafat Kocyłowski OSBM (jego działalność w «kole prawniczym» była bardzo krótka, gdyż w 1897 r. przerwał studia i wstąpił do armii austriackiej, a następnie poświęcił się stanowi duchownemu). Jego krótki biogram zob. D. Iwaneczko, *Biskup Jozafat Kocyłowski (1876–1947)*, «Biuletyn Informacyjny PWIN», 1996, nr. 2, s. 132–134.

¹³ Державний архів Львівської області (dalej ДАЛЮ), фонд 296, оп. 1, spr. 3, k. 26, 39, 52.

¹⁴ М. Петрів, *Старосольський Володимир Йоахимович...*, s. 376.

Studia prawnicze bardzo odpowiadały zainteresowaniom Włodzimierza Starosolskiego, dlatego też chcąc poznać najwybitniejszych austriackich naukowców prawników, po ukończeniu drugiego roku zdecydował się wyjechać na studia do Wiednia. Na tamtejszym Uniwersytecie zaliczył trzeci rok studiów uczęszczając na wykłady profesorów: Ivo Pfaffa z prawa spadkowego, Antona Mengera von Wolfensgrüna z ekonomii i nauki o finansach, Leo Strisowera z prawa międzynarodowego, Edmunda Bernatzika z powszechnego prawa karnego oraz Heinricha Lammascha i Carla Stoossa z austriackiego prawa karnego.¹⁵

W Wiedniu aktywnie włączył się w życie społeczne tamtejszej ukraińskiej kolonii studenckiej. Jesienią 1898 r. nawiązał kontakt z tamtejszą organizacją ukraińskich studentów «Siczy», w której 1 lutego 1899 r. wybrano go zastępcą przewodniczącego i bibliotekarzem, a 26 marca tegoż roku stanął na jej czele (funkcję tę pełnił do 4 listopada 1899 r.). Z jej ramienia wziął udział w zwołanym z inicjatywy «Akademicznej Hromady» wiecu ukraińskich studentów we Lwowie 13 lipca 1899 r. Głównym postulatem wiecu było utworzenie we Lwowie odrębnego ukraińskiego uniwersytetu.¹⁶ Ideę tę poparł także w swym wystąpieniu Starosolski.¹⁷ Po wiecu z inicjatywy wiedeńskiej «Siczy» zwołano zebranie najbardziej aktywnych jego uczestników i zaproponowano utworzenie organizacji grupującej studentów narodowości ukraińskiej wszystkich wyższych uczelni Austro-Węgier. Zaproponowano nazwę «Młoda Ukraina», a Starosolskiego 13 lipca 1899 r. wybrano na przewodniczącego jej komitetu organizacyjnego. Jednocześnie zaproponowano powołanie ogólnostudenckiego czasopisma pod taką samą nazwą. Zarówno celem organizacji, jak i czasopisma miało być propagowanie idei utworzenia we Lwowie ukraińskiego uniwersytetu, a także działanie na rzecz konsolidacji ukraińskiego środowiska studenckiego wokół ważnych celów narodowych, a zwłaszcza tworzenia silnej

¹⁵ Ivo Pfaff (1864–1925), Anton Menger von Wolfensgrün (1841–1906), Leo Strisower (także Stryzower) (1857–1931), Edmund Bernatzik (1854–1919), Carl Stooss (1849–1934), Heinrich Lammasch (1853–1920). Warto dodać, że prof. Lammasch był ostatnim premierem Cesarstwa Austriackiego, urzędował tylko 2 tygodnie na przełomie października i listopada 1918 r.

¹⁶ Idea utworzenia uniwersytetu z ukraińskim językiem wykładowym była głównym motywem wiecu. W imieniu zebranych zgłosił ją w pierwszym referacie student Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Lwowskiego, przewodniczący stowarzyszenia «Akademiczna Hromada» Mychajło Hałuszczuński. Zob. *Українсько-руський університет. Пам'ятна книжка першого віча студентів українців-русинів університету*, зібрав і видав М. Крушельницький, Львів, 1899, s. 10–11.

¹⁷ *Промова В. Старосольського на вічу*, «Літературно-Науковий Збірник НТШ», 1899, s. 86–87.

ukraińskiej warstwy inteligentkiej. Organizacja nie została jednak zarejestrowana, a jej idee były realizowane przez luźne grupy samokształceniowe, które usiływały pod taką nazwą prowadzić działalność wśród studentów różnych uczelni Galicji i Bukowiny. Natomiast udało się powołać do życia postulowane czasopismo pn. «Молода Україна» [Młoda Ukraina].¹⁸ W skład jego komitetu redakcyjnego, prócz Włodzimierza Starosolskiego, weszli studenci: Ostap Grabowski, Włodzimierz Temnicki, Eugeniusz Kosewicz, Longin Cehelski, Antin Kruszelnicki oraz Semen Horak.¹⁹ Pierwszy numer czasopisma ukazał się 1 stycznia 1900 r. Włodzimierz Starosolski opublikował w nim szereg artykułów starając się zachęcać ukraińskich studentów do aktywności na różnych polach działalności społecznej.²⁰ W jednym z artykułów pt. *Злука молодіжж* [Zjednoczenie młodzieży], pisał wprost: [...] *tylko organizacja może dać każdej, a tym bardziej ukraińskiej młodzieży, zdolność do odnalezienia się w szybko postępującym procesie ewolucji, zarówno ludzkości, jak i swego narodu, a tym samym odegrać w tej ewolucji rolę, która może być jej własnym udziałem.*²¹

Starosolski mógł aktywnie działać w ruchu studenckim, a nawet od 1899 r. stanąć na czele Komitetu Ukraińskiej Młodzieży Akademickiej, gdyż na czwarty rok studiów powrócił z Wiednia do Lwowa. Zapisał się na seminarium prof. Tadeusza Pilata uczęszczając jednocześnie na jego wykłady z austriackiego prawa administracyjnego. Ponadto słuchał wykładów prof. Aleksandra Dolińskiego z prawa handlowego i prawa wekslowego, prof. Gustawa Roszkowskiego z prawa międzynarodowego, prof. Stanisława Głabińskiego z ekonomii społecznej, a przede wszystkim prof. Augusta Bálásitsa z procedury cywilnej (w semestrze zimowym aż 7 godz. tygodniowo, a w letnim 5 godz.),²² co związane było z jego planami otwarcia w przyszłości, po studiach, kancelarii adwokackiej. W czerwcu 1900 r. uzyskał absolutorium na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Lwowskiego²³ i rozpoczął pod kierunkiem prof. Augusta Bálásitsa przygotowania do

¹⁸ «Молода Україна» wychodziła w latach 1900–1903 jako miesięcznik. Zob. М. М. Романюк, М. В. Галушко, *Українські часописи Львова*, т. 1 (1848–1900), Львів, 2001, s. 701–709. Ukraińscy działacze młodzieżowi i studenci czasopismo pod taką samą nazwą próbowali wydawać jeszcze dwukrotnie w 1905 i 1910 r., ale ze względów finansowych nie utrzymywały się one zbyt długo.

¹⁹ С. Борчук, *Володимир Старосольський у студентському русі західних Українців наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.*, «Історичні Студії», 2002–2003, nr. 4–5, s. 198.

²⁰ Т. Огородник, *В. Старосольський та часопис «Молода Україна» (1900–1903 рр.)*, [w:] Т. Огородник, *Українська періодика: історія і сучасність*, Львів, 2003, s. 957–963.

²¹ В. Старосольський, *Злука молодіжж*, «Молода Україна», 1900, nr. 3, s. 91–97.

²² ЦДА, фонд 360, оп. 1, spr. 2, k. 66.

²³ Ibidem, k. 65–66.

złożenia egzaminu doktorskiego. Chcąc jednak w przyszłości prowadzić samodzielną działalność adwokacką zobowiązany był do odbycia sześćdziesięcioletniej praktyki (aplikacji) w kancelariach adwokackich.²⁴ Pierwszą taką praktykę rozpoczął 8 maja 1901 r. w kancelarii Kazimierza Czarnika.²⁵

Rozpoczynając pracę zawodową Starosolski nie zaprzestał działalności społecznej. Nadal utrzymywał bliskie kontakty ze stowarzyszeniem «Akademiczna Hromada» i komitetem organizacyjnym «Młodziej Ukrainy».²⁶ W pierwszych latach po studiach zwłaszcza mocno angażował się w przedsięwzięcia mające na celu doprowadzenie do utworzenia we Lwowie ukraińskiego uniwersytetu. Nie tylko uważał, iż społeczność ukraińska w Galicji ma prawo do kształcenia się we własnym języku na poziomie uniwersyteckim, ale że utworzenie ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie doprowadzi do normalizacji stosunków polsko-ukraińskich, niwelując przyczynę wzajemnego na tym tle antagonizmu. Mimo ukończenia studiów nadal przewodził kolejnym organizowanym w sprawie uniwersytetu wiecom ukraińskich studentów, które odbyły się 14 lipca 1900 r., 8 października oraz 19 listopada 1901 r. Ostatecznie wobec braku pozytywnych rezultatów w tej sprawie doszło w styczniu 1902 r. do secesji z Uniwersytetu Lwowskiego studentów ukraińskiego pochodzenia, którzy na znak protestu opuszczali lwowską uczelnię przenosząc się na Uniwersytet Jagielloński i inne szkoły wyższe w monarchii habsburskiej²⁷.

Na konsekwentne stanowisko Starosolskiego w sprawie uniwersytetu wpływało także przeświadczenie, że dzięki oświacie i ukształtowaniu kultury politycznej w warunkach demokracji parlamentarnej Ukraińcy galicyjscy staną się przewodnikami w szerzeniu idei narodowej oraz europejskich wartości cywilizacyjnych wśród społeczności ukraińskiej na Ukrainie podrosyjskiej, gdzie zarówno język ukraiński jak i oświata w języku narodowym była niemożliwa. Starosolski uważał bowiem Rosję za głównego ciemiężcę narodu ukraińskiego. Interesował się życiem społecznym i politycznym Ukraińców

²⁴ Na temat praktyki adwokackiej Starosolskiego, zob. N. Mysiak, *Adwokaci lwowscy przelomu XIX i XX wieku: przynależność narodowa a działalność zawodowa*, «Palestra» 2006, nr. 11–12.

²⁵ Kazimierz Czarnik (1859–1931), dr praw, członek lwowskiej Izby Adwokackiej, współzałożyciel lwowskiego «Sokoła», a następnie prezes Małopolskiego Oddziału tegoż towarzystwa. Odegrał znaczącą rolę w czasie walk o Lwów w listopadzie i grudniu 1918 r. Prowadził we Lwowie kancelarię adwokacką przy ul. J. Sobieskiego 4.

²⁶ С. Борчук, *Володимир Старосольський...*, s. 199–200.

²⁷ В. Темницький, *Сецесія з Львівського університету*, [w:] *Історичний огляд життя в студентських організаціях*, Львів, 1908, s. 67; zob. także: О. Жерноклев, *Національна ідея «Молододі України» (1900–1903)*, «Галичина», 1997, nr. 1, s. 31.

Naddnieprzańskich, zwłaszcza tamtejszym ruchem socjalistycznym reprezentowanym przez działającą od 1900 r. Ukraińską Partię Rewolucyjną (RUP). Zaraz po powstaniu partii współdziałał z jej reprezentantami w organizowaniu we Lwowie Biura Zagranicznego RUP, a następnie wspierał jego działalność.²⁸

Starosolski, zarówno na wspomnianych wiecach jak i w artykułach publicystycznych akcentował, że Ukraińcy po obu stronach Zbrucza mają, podobnie jak inne narody, prawo do samostanowienia.²⁹ Określenie to w ówczesnych warunkach nie oznaczało automatycznego dążenia do tworzenia odrębnego państwa, a jedynie prawo do emancypacji politycznej poprzez swobodne określanie własnej drogi rozwoju narodowego. Raczej sprowadzało się to do równouprawnienia w ramach państwa federacyjnego, np. monarchii Habsburgów. Dlatego też mogło być publicznie głoszone na wiecach i w publicystyce, gdyż nie godziło w austriacką konstytucję oraz porządek polityczny.³⁰

W kancelarii adwokackiej Kazimierza Czarnika Starosolski praktykował do 1 marca 1902 r., po czym podjął praktykę u jednego z najbardziej wpływowych lwowskich adwokatów Michała Greka.³¹ W czasie jej trwania złożył wymagane rygoroza na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Lwowskiego i 15 lipca 1903 r. uzyskał tytuł doktora praw.³² W kancelarii M. Greka Starosolski terminował do końca listopada 1903 r. Następnie, być może w nadziei na przyszłą karierę uniwersytecką, usiłował zająć się pracą naukową i publicystyczną. Stało się to prawdopodobnie za namową prof. Stanisława Dniestrzańskiego, który po uzyskaniu w 1898 r. habilitacji na Uniwersytecie Lwowskim był tam początkowo docentem prawa cywilnego, a następnie w 1901 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym i objął katedrę prawa cywilnego z ukraińskim językiem wykładowym.³³

²⁸ W Biurze tym w latach 1904–1905 pracował Symon Petlura, zob. С. С. Степень, *Львівський період життя С. Петлюри: вплив галицького середовища на молодого українського політика (листопад 1904 р. – грудень 1905 р.)*, «Український Історичний Журнал», 2009, nr. 3, s. 27–34.

²⁹ Т. Огородник, *В. Старосольський...*, s. 59–60. Niestety pojęcie to we współczesnej historiografii jest wyłącznie interpretowane jako «utworzenie niepodległego państwa».

³⁰ Zob. np. materiały opublikowane w: *Друге віче української молодіжи*, «Молода Україна», nr. 8, s. 308.

³¹ Michał Grek (1863–1929) – adwokat, doktor praw, a zarazem publicysta. Politycznie związany był z Polskim Stronnictwem Ludowym «Piast» (w 1908 r. został wybrany do Rady Naczelnej PSL). Od 1922 r. do śmierci był prezydentem Izby Adwokackiej we Lwowie. Jego kancelaria w okresie, gdy terminował tam W. Starosolski znajdowała się przy ul. Hetmańskiej 25.

³² ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 2, k. 54.

³³ F. Zoll, *Ś.p. Dr Stanisław Dniestrjanskyj (Dniestrzański)*, odbitka z «Palestry» [Warszawa, 1936].

Pierwszą swą pracę naukową Starosolski opublikował jeszcze przed doktoratem. Był to artykuł pt. *Реформа похатної торгівлі в австрійським законодавстві* [Reforma handlu obwoźnego w prawodawstwie austriackim]. Ukazał się on w 1901 r. w 2 tomie redagowanego przez Dniestrzańskiego naukowego periodyku pn. «Часопись Правнича і Економічна» [Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne],³⁴ wydawanego nakładem Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki. Duże uznanie dla Starosolskiego przyniosła kolejna publikacja *Причинки до теорії соціології* [Przyczynki do teorii socjologii] ogłoszona w 1902 r. w tomie 4–5 tegoż czasopisma. Te teoretyczne rozważania utwierdziły Dniestrzańskiego w przekonaniu o dużej predyspozycji Starosolskiego do pracy naukowej, dlatego też podjął on starania celem uzyskania przez Starosolskiego państwowego stypendium naukowego celem pogłębienia studiów prawniczych na uniwersytetach niemieckich i austriackich. Za namową Dniestrzańskiego Starosolski w 1903 r. wstąpił do Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki.³⁵ Oczekując na przyznanie stypendium Starosolski zbierał materiały do planowanej pracy na temat rozwoju nowoczesnej świadomości narodowej, a także zdecydował się na kontynuowanie aplikacji adwokackiej. Po krótkim dwutygodniowym pobycie, od 16 do 30 czerwca 1905 r., w kancelarii Jana Kasparka³⁶ przeniósł się do kancelarii Alojzego Krausa,³⁷ gdzie praktykował do końca 1905 r. W tym czasie uzyskał informację o przyznaniu mu stypendium i rozpoczął starania celem wyjazdu na Uniwersytet w Berlinie. Chcąc rozpocząć tam staż dopiero od semestru letniego, na początku stycznia 1906 r. zdecydował się na kontynuowanie aplikacji w kancelarii znanego ukraińskiego adwokata i działacza politycznego Kostia Lewickiego.³⁸ Był to pierwszy jego kontakt z kancelarią prowadzoną przez adwokata narodowości ukraińskiej, poprzednie kancelarie prowadzone były przez adwokatów narodowości polskiej. Należy jednak zaznaczyć, że nie miało to wówczas większego znaczenia, gdyż adwokaci obu narodowości, nawet jeśli tak jak Kost' Lewicki czy Michał Grek angażowali się w życie polityczne swych narodów, to nie przenosili tego na płaszczyznę zawodową, utrzymywali kontakty towarzyskie, wspólnie działali w samorządzie adwokackim i podejmowali się spraw niezależnie od narodowości klientów.

³⁴ Zob. *Часопись Правнича і Економічна* [w:] М. М. Романюк, М. В. Галушко, *Українські часописи Львова*, т. 1 (1848–1900), Львів, 2001, s. 690–694.

³⁵ ЦДІА, фонд 309, оп. 1, spr. 372, к. 110.

³⁶ Kancelaria adwokacka Jana Kasparka mieściła się przy ul. A. Bielowskiego.

³⁷ Kancelaria adwokacka Alojzego Krausa znajdowała się przy ul. Hetmańskiej 14.

³⁸ Mieściła się ona we Lwowie przy ul. Korniaktów 1.

Często ukraińscy adwokaci bronili w sądzie Polaków przed Ukraińcami i odwrotnie.³⁹ W lutym 1906 r. Starosolski wyjechał do Berlina, gdzie na tamtejszym uniwersytecie przez cały semestr uczęszczał na wykłady znanych profesorów prawa Georga Simmela i Ignaca Jastrowa. W międzyczasie 24 kwietnia 1906 r. zawarł on związek małżeński z Darią Szuchiewicz⁴⁰ (córką znanego ukraińskiego etnografa Wołodymyra Szuchewicza).⁴¹ Po powrocie do Lwowa w czerwcu tegoż roku kontynuował do 31 sierpnia praktykę w kancelarii adwokackiej Kostia Lewickiego. Po wakacjach 1 września powtórnie został przyjęty do kancelarii Michała Greka (na czym mu szczególnie zależało ze względu na prestiż zawodowy jej szefa). Aplikował w niej najdłużej, bo aż do 1 czerwca 1908 r., z kilkumiesięczną przerwą w 1907 r., kiedy to w ramach wspomnianego stypendium wyjechał na Uniwersytet w Grazu, gdzie zależało mu na wykładach przedstawiciela tzw. socjologizmu prof. Ludwika Gumpłowicza. Wywarły one znaczący wpływ na późniejsze poglądy naukowe Starosolskiego, np. teoria konfliktu społecznego Gumpłowicza miała dla niego także znaczenie praktyczne, gdyż niejako na co dzień przeżywał zaostrażający się antagonizm polsko-ukraiński w Galicji. Do zaognienia tych stosunków doszło także podczas wyborów do Rady Państwa w 1907 r., kiedy to wskutek polskiej przewagi w administracji ukraińskie ugrupowania uzyskały słaby wynik. Wciąż blokowano także sprawę powołania ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie, co powodowało wzrastające napięcia między studentami obu narodowości Uniwersytetu Lwowskiego. W tej atmosferze 12 kwietnia 1908 r. doszło do zamordowania namiestnika Galicji Andrzeja Potockiego przez studenta III roku Wydziału Filozoficznego Mirosława Siczynskiego, członka Ukraińskiej Partii Socjalno-Demokratycznej, czyli ugrupowania, z którym Starosolski był od kilku lat ściśle związany. Głośny proces zamachowca stał się okazją dla Starosolskiego, by wziąć w nim udział w charakterze jednego z kilku pomocniczych obrońców, wśród których główną rolę odgrywał Kost' Lewicki.⁴² Było to pierwsze tak duże doświadczenie Starosolskiego na sali

³⁹ N. Mysiak, *Adwokaci lwowscy...*, s. 28–30.

⁴⁰ ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 1, к. 1. Daria Szuchiewicz (1881–1941) z wykształcenia była pianistką, absolwentką lwowskiego Konserwatorium. Zawodowo, w latach 1907–1940, pracowała jako nauczycielka fortepianu w Wyższym Instytucie Muzycznym im. M. Łysenki we Lwowie. Podobnie jak jej mąż politycznie była związana z Ukraińską Socjalno-Demokratyczną Partią.

⁴¹ Biogram Szuchewicza zob. S. Stępień, *Szuchewicz Włodzimierz (Szuchewycz Wołodymyr) (1849–1915)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, tom XLIX/2, z. 201, Warszawa; Kraków, 2013, s. 166–169.

⁴² Ю. Древніцький, *Професійна діяльність адвоката Володимира Старосольського*, [w:] *Адвокатура України: забуте і невідоме*. Вип. 2, ред. І. Б. Василик, Київ, 2016, s. 387–388; zob. także, R. Tomczyk, *Radykałowie i socjaldemokrati. Miejsce i rola lewicy w ukraińskim obozie narodowym w Galicji 1890–1914*, Szczecin, 2007, s. 463; C. Partacz, *Od Badeniego do*

sądowej w procesie o charakterze politycznym, mimo iż nie zakończył jeszcze aplikacji i nie był wpisany na listę adwokatów.⁴³ Praktykę aplikacyjną musiał jednak po raz kolejny przerwać, gdyż zobowiązany był do kontynuacji wspomnianego stypendium naukowego. 30 września 1908 r. zakończył więc praktykę w kancelarii adwokackiej Michała Greka i po wakacjach rozpoczął przygotowania do wyjazdu na kolejny uniwersytet celem pogłębienia studiów prawniczych. Wybrał Uniwersytet w Heidelbergu, gdzie wykładał wybitny teoretyk państwa i prawa prof. Georg Jellinek.⁴⁴ Przebywał tam jedynie kilka miesięcy, gdyż ze względu na powiększającą się rodzinę (w 1907 r. urodził mu się syn Jurij, a w roku następnym drugi syn Ihor),⁴⁵ pragnął dokończyć aplikację adwokacką i złożyć odpowiedni egzamin uprawniający do samodzielnego wykonywania zawodu. Słuchane w Heidelbergu wykłady, a zwłaszcza kontakty z prof. Jellinkiem wpłynęły na poglądy naukowe Starosolskiego do tego stopnia, że postanowił tam powrócić na dłuższy pobyt.⁴⁶

Tymczasem jednak po powrocie do Lwowa w grudniu 1908 r. rozpoczął Włodzimierz Starosolski ostatni etap aplikacji w kancelarii stryja swej żony Mikołaja Szuchiewicza.⁴⁷ Praktykował u niego do lipca 1909 r. i w tym miesiącu złożył egzamin państwowy i przysięgę adwokacką. Przez ponad 2 lata pracował wspólnie z Szuchiewiczem w jego kancelarii adwokackiej.⁴⁸ Prócz intensywnej działalności zawodowej Starosolski pracował także na

---

Potockiego. Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1888–1908, Toruń, 1996, s. 242. Warto dodać, że ze sprawą Sieczyńskiego Starosolski zetknął się raz jeszcze, kiedy to po ucieczce zamachowca z więzienia (11.XI.1911 r.) r. adwokat został w polskiej gazecie «Goniec» pomówiony o współudział w jej przygotowaniu. Wytoczył wówczas proces sądowy redaktorowi czasopisma M. Browińskiemu. Sąd zdecydowanie oczyścił go z zarzutu, nakazując redakcji, sprostowanie nieprawdziwej informacji. – Zob. ЦДІА, фонд 360, op. 1, spr. 10, k. 8v.

⁴³ Istotnym było także to, że czyn zamachowca wywołał także negatywną ocenę w społeczeństwie ukraińskim. Zob. np. М. Демкович-Добрянський, *Потоцький і Бобжинський: Царські намісники Галичини. 1903–1913*, Рим, 1987, s. 37–52; S. Stępień, *Stanowisko metropolity Szeptyckiego wobec zjawiska terroru politycznego*, [w:] *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*, red. Andrzej A. Zięba, Kraków, 1994, s.111–112.

⁴⁴ Georg Jellinek (1851–1911), wybitny niemiecki prawnik, teoretyk państwa i prawa, profesor uniwersytetów w Wiedniu, a następnie w Bazylei i Heidelbergu. Autor klasycznej definicji państwa, dla istnienia którego za niezbędne wyróżnił trzy elementy: samorodną władzę, terytorium i osiadły naród.

⁴⁵ W 1912 r. Starosolskiemu urodziło się trzecie dziecko – córka Ulana (późniejsza pisarka i publicystka, ps. Ulana Lubowycz).

⁴⁶ ЦДІА, фонд 360, op. 1, spr. 2, k. 92.

⁴⁷ Mikołaj Szuchiewicz [Mykoła Szuchewycz] (1862–1942), syn Ostapa Szuchiewicza i Anny z d. Kulczyckiej. Znany adwokat lwowski. Razem z Eugeniuszem Wacykiem i Józefem Czermakiem opracowali i wydali drukiem pracę pt. *Księga powszechnej ustawy cywilnej wraz z tekstem niemieckim na nowo na język polski przełożona i uzupełniona odnośnymi ustawami i rozporządzeniami oraz rozstrzygnięciami N. Trybunału Sprawiedliwości*, Lwów, 1898.

⁴⁸ Kancelaria adwokacka Mikołaja Szuchiewicza znajdowała się we Lwowie przy ul. Sykstuskiej 27.

niwie społecznej. 21. V. 1909 r. był jednym z założycieli Towarzystwa Ukraińsko-Ruskich Prawników, a następnie aktywnym jego działaczem.⁴⁹ Współpracował z samorządem lwowskich adwokatów, a w 1910 r. przez pewien czas był współredaktorem adwokackiego pisma zawodowego wydawanego we Lwowie pt. «Palestra» (zredagował nr. 5/6 i 7/8).⁵⁰

Własną kancelarię otworzył dopiero w listopadzie 1911 r. w wynajętym lokalu przy ul. Kopernika 14. Przyjął wówczas na staż kilku młodych absolwentów Wydziału Prawa Uniwersytetu Lwowskiego.⁵¹ Jego pozycja w środowisku adwokackim dość szybko stała się znacząca, że w 1913 r. został wybrany do Rady Izby Adwokackiej we Lwowie.⁵² Kancelarię adwokacką prowadził do końca sierpnia 1914 r., czyli niemal do wkroczenia 2 września armii rosyjskiej do Lwowa. W roku akademickim 1911/1912 co jakiś czas wyjeżdżał na Uniwersytet w Heidelbergu, gdzie uczestniczył w wykładach profesora Jellinka, a równocześnie przygotowywał rozprawę politologiczno-socjologiczną pt. *Das Majoritätsprinzip* [Zasada większości] na temat kształtowania się w ustroju politycznym państw europejskich «zasady większościowej». Uzasadniając słuszność tej zasady w nowoczesnym życiu politycznym Starosolski opierał się na aspektach etyczno-moralnych oraz prawnych. Zasada ta jego zdaniem odróżnia ustroje państw zachodnioeuropejskich od ustroju Rosji carskiej opartego na zasadzie «panowania» (Herrschaftsprinzip). Analizując dzieje ustrojów różnych państw (w tym także dawnej Polski) doszedł Starosolski do konkluzji, że «zasada większości» daje także możliwość idealnego związku jednostki z całością społeczeństwa, w odróżnieniu od «zasady panowania», która realizuje tylko wolę władcy. Praca Starosolskiego była zainspirowana wykładami Jellinka, a w pewnym sensie także jego wcześniejszą publikacją pt. *Das Recht der Minoritäten* [Prawo mniejszości] (wyd. Wien, 1898).⁵³ Drukiem praca Starosolskiego wyszła dopiero w 1916 r. Autor dedykował ją swemu profesorowi.⁵⁴

⁴⁹ ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 1, k. 10.

⁵⁰ A. Redzik, *200 lat czasopiśmiennictwa prawniczego w Polsce. 100 lat tytułu «Palestra»*, «Palestra», 2010, nr. 11/12, s. 33–37.

⁵¹ Ю. Древницький, op. cit., s. 387.

⁵² ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 8, k. 1.

⁵³ Praca ta niewątpliwie zainteresowała W. Starosolskiego z dwóch względów. Po pierwsze, Jellinek analizował system parlamentarny, w którym partia uzyskująca większość może w następnych wyborach ją stracić, gdyż zdobędzie mniej głosów niż partia, która dotychczas była w opozycji (miała mniejsze poparcie), ale dzięki pracy politycznej może uzyskać większość. Po drugie, uczony w swej analizie skupił się na mniejszościach narodowych w monarchii habsburskiej. Uważał iż należą się im prawa językowe, własna administracja i sądownictwo, a poprzez to dana mniejszość na danym terenie «staje się większością» (funkcjonuje na zasadach większości). Poprzez «większość» realizują się naturalne prawa jednostek. Do takiego samego wniosku dochodził Starosolski w wymienionej wyżej pracy *Das Majoritätsprinzip*.

⁵⁴ Zob. *Das Majoritätsprinzip* (wyd. Wien; Leipzig, 1916, 204 s.). Publikacja ta korespondować

Poglądy społeczno-polityczne Starosolskiego ukształtowały się już w okresie jego studiów uniwersyteckich. Będąc człowiekiem wrażliwym na sprawy społeczne związał się z ukraińskim ruchem socjaldemokratycznym, który organizacyjnie ukształtował się w 1899 r. w wyniku secesji części działaczy z Ukraińskiej Radykalnej Partii. W 1900 r. powołali oni do życia Ukraińską Socjal-Demokratyczną Partię Galicji i Bukowiny (USDP) ściśle współpracującą z Polską Partią Socjalno-Demokratyczną Galicji i Śląska Cieszyńskiego (faktycznie do 1907 r. była ona jej sekcją). Niektórzy jej działacze przez pewien czas zachowywali nawet podwójną przynależność partyjną.⁵⁵ Na zewnątrz przez trybunę ukraińskich socjaldemokratów był wydawany od 1 stycznia 1900 r. organ prasowy, dwutygodnik «Воля» [Wolność],⁵⁶ który dzięki Starosolskiemu blisko współpracował ze wspomnianym miesięcznikiem «Молода Україна».⁵⁷

Od tego czasu Włodzimierz Starosolski związany był z USDP, choć formalnie nie był wówczas jeszcze jej członkiem. Podobnie jak wielu ukraińskich socjaldemokratów stał początkowo na stanowisku solidarności klasowej ukraińskich oraz polskich robotników i chłopów. Poparł więc wystawienie w 1900 r. wspólnej listy PPSD i USDP w wyborach do austriackiej Rady Państwa, brał udział w zebraniach PPSD, towarzyszył delegacji ukraińskiej na VII zjeździe PPSD (29–30 VI 1901 r.). Dostrzegając wspólnotę losów warstw niższych obu narodów, doprowadził do przekładu na język ukraiński i wydania poematu Władysława Orkana pt. *Noc*. Tomik po ukraińsku wyszedł w 1900 r. z przedmową Starosolskiego, w przekładzie innego ukraińskiego socjaldemokraty poety Antina Kruszelnickiego (obaj sfinansowali druk utworu).⁵⁸ W 1902 r. zaangażował się w organizowanie strajków chłopskich na terenie południowych powiatów Galicji Wschodniej,⁵⁹ a następnie udzielanie pomocy prawnej chłopom oskarżonym o naruszenie

---

będzie z kolejnymi rozważaniami Starosolskiego na temat narodu i państwa.

⁵⁵ Np. Mykoła Hankiewicz i Semen Wityk. Zob. W. Najdus, *Polska Partia Socjalno-Demokratyczna Galicji i Śląska (1890–1919)*, Warszawa, 1983, s. 220.

⁵⁶ Zob. М. М. Романюк, М. В. Галушко, *Українські часописи Львова*, т. 1 (1848–1900), Львів, 2001, s. 694–701.

⁵⁷ W. Najdus, *Polska Partia Socjalno-Demokratyczna...*, s. 220.

⁵⁸ *Репертуар української книги (1798–1916). Матеріали до бібліографії*, т. 4: 1895–1900, наукова ред. Я. Р. Дашкевича, Львів, 1999, s. 375.

⁵⁹ W strajkach tych wybuchających od czerwca 1902 r. brali udział głównie chłopci ukraińscy, głównie na terenie powiatów: zbarskiego, tarnopolskiego, skałackiego, trembowelskiego, czortkowskiego, buczackiego, zaleszczyckiego. Podłoże strajków było natury ekonomicznej, gdyż w wyniku trwającej od 2 lat suszy bardzo pogorszyły się warunki życia na wsi. Strajkujący domagali się więc: bezpłatnego wypasu na pastwiskach dworskich, prawa bezpłatnego zbierania w dworskim lesie suszu, gałęzi, grzybów i jagód, udostępnienia dróg przez pola dworskie, obniżenia

porządku publicznego.⁶⁰ Brali w nich udział głównie chłopci ukraińscy, ale spotkali się oni z poparciem ze strony polskich socjaldemokratów.⁶¹ Podczas tych strajków, sfery ziemiańskie i konserwatywne starały się jednak odciągnąć chłopów polskich od udziału w strajkach, a nawet przeciwstawić ich chłopom ukraińskim. Dostrzegł to Starosolski, co z czasem ugruntowywać będzie w nim przekonanie, że nie można lekceważyć solidarności narodowej, a nawet dostrzeże on, iż ta ostatnia tendencja z czasem stanie się w życiu politycznym ówczesnych narodów dominującą.

Włodzimierz Starosolski wstąpił 7. IV. 1907 r. do kulturalno-oświatowego Towarzystwa Robotniczego «Wola»,⁶² będącego pod wpływem Ukraińskiej Partii Socjalno-Demokratycznej. W tym też roku partia ta wystawiła jego kandydaturę w wyborach do Rady Państwa w okręgu Brzeżany–Rohatyn. W czasie kampanii wyborczej na prośbę władz partyjnych zrezygnował 10 kwietnia tegoż roku z kandydowania na rzecz przywódcy USDP Mykoły Hankiewicza. Partia nie odniosła jednak sukcesu wyborczego, a już w czasie kampanii wyborczej doszło do konfliktu z PPSD na tle wystawiania kandydatów ukraińskich w okręgach miejskich, które polska partia uważała za jej przynależne.⁶³ Uaktywniło to w łonie USDP frakcję przeciwną dalszej jej «federalizacji» z Polską Partią Socjalno-Demokratyczną Galicji i Śląska Cieszyńskiego. Przeciwko federalistom tzw. «starym», na czele których stali przywódcy partii Mykoła Hankiewicz i Semen Wityk, stanęła grupa «młodych» z Lwem Hankiewiczem, Porfirym Buniakiem, Wołodymyrem Lewińskim i Iwanem Kwasnycą. Z czasem do grupy tej dołączył Włodzimierz Starosolski.⁶⁴ Wprawdzie próbował on jeszcze przez jakiś czas doprowadzić do kompromisu między «starymi» a «młodymi» w łonie USDP, a nawet wszedł w skład będącej pod wpływem «starych» redakcji organu głównego partii gazety «Воля» [Wolność], to jednak tendencji do usamodzielnienia się ukraińskiej partii nie sposób było zatrzymać.⁶⁵ Na postawę Starosolskiego wpływały zarówno poglądy naukowe

---

cen za drewno budowlane i opałowe. Te kwestie były istotne także dla polskich chłopów, dlatego też polska administracja usiłowała zapobiec wzajemnej solidarności klasowej.

⁶⁰ Szacunkowo określa się, że w czasie strajków policja aresztowała aż 440 ukraińskich chłopów i agitatorów, z których 350 miało sprawy karne. Na temat strajków zob. W. Najdus, op. cit., s. 310–312.

⁶¹ Na łamach «Naprzodu», organu PPSD, apelowano: *Ruski chłop bliższy wam jest niż obszarnik polski. Nie dajcie się więc użyć obszarnikom za narzędzie do rozbijania solidarności ludowej i łamania strajku. Chłop polski nie powinien szkodzić swemu bratu Rusinowi, gdy ten walczy o wydobycie się z niewoli i nędzy rozpaczliwej.* Zob. «Naprzód» 26. VII. 1902, nr. 202.

⁶² ЦДДА, фонд 360, op. 1, spr. 1, k. 19.

⁶³ W. Najdus, op. cit., s. 452.

⁶⁴ R. Tomczyk, *Radykalowie i socjaldemokracy...*, s. 436.

⁶⁵ O. С. Жерноклеєв, І. Я. Райківський, *Володимир Старосольський: політичний портрет*,

w odniesieniu do reprezentowanej teorii nowoczesnego narodu, jak i praktyczne obserwacje tendencji narodowych i niepodległościowych w polskim, austriackim i europejskim ruchu socjalistycznym. Był on przekonany, że brak jasnego określenia się na płaszczyźnie narodowej pozbawi ukraińską partię nie tylko tożsamości, ale także zaplecza społecznego.

«Мłodзи» socjaldemokraci pragnąc wyraźnie akcentować swoje stanowisko powołał 22 marca 1907 r. do życia stowarzyszenie «Wolna Gromada» [Вільна Громада], w skład którego weszli zarówno Galicjanie, jak i przebywający wówczas we Lwowie działacze naddnieprzańscy (przedstawiciele Biura Zagranicznego RUP: Dmytro Doncow, Mykoła Zalizniak, Wołodmyr Doroszenko). Na czele nowego stowarzyszenia stanął Włodzimierz Starosolski, a do zarządu weszła także jego żona Daria.⁶⁶

W następnych latach Starosolski nie angażował się zbyt mocno w działalność USDP,⁶⁷ natomiast swój czas poświęcał na pracę oświatową wygłaszając szereg referatów w stowarzyszeniach «Wolna Gromada» i «Wola», a także udzielając ukraińskim działaczom społecznym wielu bezpłatnych porad prawnych we własnej kancelarii adwokackiej. Intensywnie pracował także nad wspomnianą pracą *Das Majoritätsprinzip*.

Dostrzegając negatywne skutki rozłamu w partii, do jakiego doszło za sprawą «młodych» na wspomnianym zjeździe w 1911 r. Starosolski mimo iż związany był z tą frakcją,⁶⁸ a nawet w czerwcu 1912 r. w jej imieniu podpisał wspólnie z Julianem Baczyńskim odezwę trzech ukraińskich partii («młodych» USDP, Ukraińskiej Partii Narodowo-Demokratycznej oraz Galicyjskiej Rusko-Ukraińskiej Partii Radykalnej) w sprawie jak najszybszego utworzenia we Lwowie ukraińskiego uniwersytetu,⁶⁹ to jednak cały czas starał się załagodzić rozłam. Ostatecznie doszło do tego 18 stycznia 1914 r., a Starosolski przeszedł na pozycje «młodych». Utwierdził się bowiem w przekonaniu, że usamodzielnienie się USDP spowoduje, iż stanie się ona równorzędnym partnerem wobec PPSD, a przez to zniknie zarzewie wewnętrznych konfliktów i wzajemnych pretensji różnego charakteru. Partnerskie stosunki zaś sprzyjać będą łatwiejszemu podejmowaniu wspólnych przedsięwzięć i uzgadnianiu stanowisk w aktualnych sprawach politycznych i społecznych.⁷⁰

«Вісник Прикарпатського університету. Історія», 2002, вип. VI, s. 86–87.

⁶⁶ Ibidem, s. 86.

⁶⁷ Nie uczestniczył także w zjazdach USDP w 1909, 1911 i 1914 r. Zob. ibidem, s. 88.

⁶⁸ ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 1, k. 12.

⁶⁹ Zob. *Українські Січові Стрільці. 1914–1920*, Львів, 1935, s. 14; R. Tomczyk, *Radykalowie i socjaldemokraci...*, s. 538.

⁷⁰ ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 2, k. 87–88.

Ukraińscy socjaldemokraci podobnie jak inne ukraińskie partie polityczne w Galicji, a także polskie na wypadek wojny z Rosją już w 1912 r. wypowiadali się za oparciem swych aspiracji niepodległościowych na koncepcji austrofilskiej, i trzymali się jej także po wybuchu wojny.⁷¹ Obserwując rozwój polskich towarzystw paramilitarnych, a zwłaszcza działalność Józefa Piłsudskiego, Starosolski aktywnie zaangażował się w rozwój ukraińskiego ruchu paramilitarnego w Galicji. 18 marca 1913 r. powstało we Lwowie pierwsze ukraińskie stowarzyszenie paramilitarne pn. «Січові Стрільці» [Siczowi Strzelcy]. Pierwszym jego przewodniczącym (atamanem koszowym) wybrano Starosolskiego.⁷² Niebawem stowarzyszenia strzeleckie zaczęły powstawać we wszystkich większych miejscowościach Galicji Wschodniej. Po wybuchu I wojny światowej ich członkowie weszli w skład utworzonego przy boku armii austriackiej, na zasadach ochotniczych, legionu Ukraińskich Siczowych Strzelców (USS). Starosolski zawiesił wówczas działalność adwokacką i poświęcił się działalności politycznej, a także wojskowej. Jako przedstawiciel USDP wszedł w skład utworzonego 2 sierpnia 1914 r. przedstawicielstwa cywilnego społeczności ukraińskiej w Austrii Głównej Rady Ukraińskiej,⁷³ która po zajęciu Lwowa przez wojska rosyjskie wycofała się do Wiednia i tam 5 maja 1915 r. przekształciła się w Ukraińską Radę Ogólną [Загальна Українська Рада]. Starosolski nie wszedł w jej skład, a został powołany do Zarządu Bojowego USS z przyznaną mu rangą porucznika, a następnie kapitana. Zajmował się tam głównie pracą wychowawczą, także poprzez publicystykę patriotyczną prowadzoną na łamach czasopisma strzeleckiego «Шляхи» [Drogi] współpracował z powołanym przez emigrantów z Ukrainy Naddnieprzańskiej Związkiem Wyzwolenia Ukrainy uważając, że wojna daje szansę zjednoczenia ziem ukraińskich w oparciu o koncepcję austrofilską. Swoje poglądy na tę sprawę przedstawił w wydanej w 1915 r. w Wiedniu nakładem Związku Wyzwolenia Ukrainy broszurze pt. *Національний і соціальний момент в українській історії* [Narodowy i społeczny moment w historii ukraińskiej]. Przez pewien czas był także adiutantem gen. Myrona Tarnawskiego, dowódcy legionu USS. W połowie października 1918 r. wszedł w skład konspiracyjnego Centralnego Komitetu Wojskowego, który przygotował plan zajęcia Lwowa i Galicji Wschodniej przez wojska ukraińskie po ustąpieniu armii austriackiej.⁷⁴

⁷¹ Zob. В. Старосольський, *Ще в справі «орієнтації», «Шляхи», 1916, nr. 9–10, s. 336–338.*

⁷² ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 3, к. 3v.

⁷³ R. Tomczyk, *Radikalowie i socjaldemokraci...*, s. 595.

⁷⁴ О. Павлишин, *Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки (1918–1919)*, Львів, 2008, s. 10. W niektórych artykułach można spotkać informację, że nosił on nazwę

Po wybuchu 1 listopada 1918 r. wojny polsko-zachodnioukraińskiej Starosolski jako delegat USS wyruszył z Bukowiny, gdzie przebywał ze swym koszem, do Lwowa. Po przybyciu do miasta został jednak wzięty do niewoli przez Wojsko Polskie i osadzony w obozie jenieckim w Dąbiu k. Krakowa.⁷⁵ Jego partia USDP początkowo weszła w skład rządu ZURL, to jednak po zjednoczeniu w styczniu 1919 r. obu ukraińskich republik (URL i ZURL) jej działacze w Ukraińskiej Radzie Narodowej, pełniące rolę parlamentu, domagali się stworzenia ogólnonarodowego rządu socjalistycznego i ścisłej unifikacji obu republik. Jednakże czynniki zachodnioukraińskie, łącznie z dyktatorem ZURL Jewhenem Petruszewiczem, oba te postulaty traktowały z niechęcią. W tej sytuacji Starosolski, zwolniony z internowania w październiku 1919 r., dzięki zainicjowanej przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż akcji wymiany jeńców między Polską a ZURL, wyjechał na Ukrainę Naddnieprzańską. Tam jako opozycjonista do Jewhena Petruszewicza otrzymał propozycję wejścia do rządu URL. Został wiceministrem spraw zagranicznych w rządzie Isaaka Mazepy.⁷⁶ Jednocześnie został mianowany profesorem prawa państwowego w założonym w 1918 r. w Kamieńcu Podolskim Ukraińskim Uniwersytecie. Obowiązki państwowe, m. in. pełnienie przez pewien czas misji w Warszawie w czasie przygotowań do polsko-ukraińskiego porozumienia,⁷⁷ uniemożliwiały mu działalność dydaktyczną.⁷⁸ Starosolski był zdecydowanym zwolennikiem porozumienia z Polską, ale jako Galicjanin, a przy tym zobowiązany do lojalności wobec swej partii, zmuszony był zaprotestować wobec bezwarunkowej zgody warszawskiej misji URL na włączenie Galicji Wschodniej do Rzeczypospolitej Polskiej. Na znak protestu 4 kwietnia 1920 r. złożył dymisję ze stanowiska wiceministra spraw zagranicznych URL. Następnie poświęcił się pracy partyjnej chcąc doprowadzić do zjednoczenia galicyjskich i naddnieprzańskich socjaldemokratów, czyli Ukraińskiej Socjalno-Demokratycznej Partii z Ukraińską Socjal-Demokratyczną Robotniczą Partią. Jeszcze jako członek rządu URL wspólnie

---

Ukraiński Generalny Komitet, zob. O. C. Жерноклеєв, І. Я. Райківський, *Володимир Старосольський...*, s. 89.

⁷⁵ *Володимир Старосольський, 1878–1942*, «Записки НТШ», 1991, t. 210, s. 87.

⁷⁶ ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 51, k. 1.

⁷⁷ Chodzi o polsko-ukraińskie pertraktacje poprzedzające podpisanie tzw. umowy Piłsudski – Petlura, czyli Umowy politycznej między Polską i Ukraińską Republiką Ludową zawartej w Warszawie w nocy z 21 na 22 kwietnia 1920 r. Zob. m.in.: S. Stępień, *Józef Piłsudski i Symon Petlura. Umowa polsko-ukraińska*, [w:] *Ukraina–Polska. Kultura, wartości, zmagania duchowe*, kolegium red. R. Skeczkowski i in., Koszalin, 1999, s. 37–44.

⁷⁸ *Володимир Старосольський, 1878–1942...*, s. 90.

z delegacją USDP wziął udział w konferencji USDRP, która odbyła się w dniach 23–26 lutego 1920 r. w Warszawie, gdzie ukraińscy socjaldemokraci przyjęli uchwałę o prawie do «suwerenności narodu ukraińskiego» i wezwali do współpracy socjalistów wszystkich narodów byłego imperium rosyjskiego.⁷⁹

Po klęsce ukraińskiego zrywu niepodległościowego w czerwcu 1920 r. wyjechał do Wiednia i pozostał na emigracji. Początkowo współpracował z istniejącym tam Ukraińskim Instytutem Socjologicznym, a w 1921 r. został profesorem na Wydziale Prawa nowo utworzonego w Wiedniu Ukraińskiego Wolnego Uniwersytetu,⁸⁰ przeniesionego jeszcze w tym samym roku do Pragi (początkowo był prodziekanem tegoż Wydziału, a w latach 1925/26 dziekanem).⁸¹ Jednocześnie pracował jako profesor prawa państwowego w Ukraińskiej Akademii Gospodarczej w Podiebradach.⁸² Był także członkiem zespołu redakcyjnego organu naukowego Akademii wydawanego pt. «Записки Української Господарської Академії» [Zapiski Ukraińskiej Akademii Gospodarczej].⁸³

Przebywając w Czechosłowacji Starosolski cały czas utrzymywał kontakty z emigracyjnymi środowiskami ukraińskich socjalistów. W latach 1922/23 wchodził w skład komitetu redakcyjnego wydawanego w Berlinie ukraińskiego miesięcznika o orientacji socjalistycznej pn. «Нова Україна» [Nowa Ukraina], poświęconego literaturze, sztuce, nauce i życiu społecznemu. Natomiast z ubolewaniem śledził radykalizowanie się USDP w Galicji, w której coraz bardziej ujawniały się tendencje skrajnie lewicowe i proradzieckie.⁸⁴ Na VI Kongresie 18 marca 1923 r. otwarcie przeszła ona na pozycje prokomunistyczne, a w konsekwencji w styczniu roku następnego została ona przez władze polskie zdelegalizowana.⁸⁵

W okresie emigracyjnym powstały najważniejsze prace naukowe Starosolskiego. Już w 1922 r. Ukraiński Instytut Socjologiczny w Wiedniu wydał jedną z jego fundamentalnych rozpraw pt. *Теорія нації* [Teoria narodu],⁸⁶ a w dwa lata później nakładem Akademii

⁷⁹ Zob. «Вперед» 12. III. 1920, nr 48, s. 197.

⁸⁰ Wolny Uniwersytet Ukraiński powstał 17 stycznia 1921 r. w Wiedniu, jednak w tym samym roku został przeniesiony do Pragi. Był finansowany przez rząd czechosłowacki, przy wsparciu prezydenta Czechosłowacji Tomasza Masaryka.

⁸¹ С. Наріжний, *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*, Прага, 1942, cz. 1, s. 120, 127.

⁸² Ibidem, s. 161–162.

⁸³ Były wydawane do 1931 r.

⁸⁴ І. Райківський, *Ліворадикальна еволюція УСДП*, «Вісник Прикарпатського Університету. Історія», 1999, t. 2, s. 113–114.

⁸⁵ Ibidem, s. 120.

⁸⁶ В. Старосольський, *Теорія нації*, Відень, 1921, 144 s.

Gospodarcej w Podiebradach ukazała się jeszcze obszerniejsza dwutomowa monografia *Держава і політичне право* [Państwo a prawo polityczne].⁸⁷

Zawarta w nich myśl polityczna Starosolskiego koresponduje z dorobkiem ówczesnej politologii i socjologii zachodnioeuropejskiej. Autor w oparciu o poglądy uczonych europejskich stworzył własną oryginalną koncepcję narodu i państwowości ukraińskiej. Na jego poglądy w tym względzie wyraźnie wpłynęły wspomniane teorie Ludwika Gumplowicza (walka ras, ale rasa pojmowana socjologicznie jako historyczna zbiorowość etniczna, a nie antropologiczna, czyli jako gromada, stan, klasa społeczna, a także skupienie się na badaniach grup społecznych, a nie jednostek) oraz Georga Jellinka (państwo jako zjawisko społeczne oraz państwo jako instytucja). Bliskie były mu także idee Ferdynanda Tönniesia (rozdzielenie między wspólnotą a stowarzyszeniem), Friedricha Meinekego (społeczeństwo narodowe jako wytwór psychologiczny), Giuseppe Mazziniego (dominacja czynnika moralnego w formowaniu świadomości narodowej) oraz poglądy Lassego Francisa Oppenheimera i Gustava Ratzenhofera.

Starosolski uważał, że nieodzownym warunkiem budownictwa państwowego jest oparcie się na tych grupach społecznych, które w danym okresie historycznym są nosicielami podstawowych elementów świadomości narodowej. Przy czym rozważając czynniki obiektywne (kultura, język, tradycje historyczne) i subiektywną «chęć bycia narodem», zdecydowaną nadrzędność przyznaje tym ostatnim. *Chęć bycia narodem, świadomość swej odrębności narodowej – jest oznaką istnienia narodu i narodowej przynależności.*⁸⁸

Rozważając podziały społeczeństw ludzkich na «wspólnoty» i «związki», naród określa jako wspólnotę. *Naród – pisał – to wspólnota, której podstawą jest irracjonalna, żywiołowa wola. W przeciwieństwie do społeczności, które opierają się na podstawach fizycznych związków krwi, jak rodzina, ród, plemię, naród opiera się na instynktach «drugiego stopnia», których przejawem jest idea.*⁸⁹

Głównym zadaniem narodu jako wspólnoty jest według niego zachowanie i rozwinięcie swoistych cech charakterystycznych, jemu właściwych, jest to zadanie

⁸⁷ В. Старосольський, *Держава і політичне право*, Подєбради, 1924, т. 1 і 2. Były to bardzo duże prace, tom pierwszy liczył bowiem 559 stron, a tom drugi – 464 strony. Praca ta została wznowiona w formie skróconej i wydana w 1950 r. pt. *Політичне право. Курс лекцій* [Prawo polityczne. Kurs wykładów], jako skrypt dla studentów działającego po II wojnie światowej w Regensburgu Ukraińskiego Instytutu Techniczno-Gospodarczego.

⁸⁸ В. Старосольський, *Теорія нації*, Відень, 1921, s. 89.

⁸⁹ Ibidem, s. 89.

ważniejsze niż interesy ekonomiczne, polityczne i kulturalne, choć te ostatnie pełnią w tym względzie rolę służebną. Postulował *zlanie się narodu z państwem*. Przy czym zgadzając się ze stwierdzeniem Karola Marksa o «zanikaniu państwa» w przyszłym bezklasowym społeczeństwie, rozumiał to swoiście, jako zanikanie charakteru politycznego państwa, czyli utratę jego funkcji mediacyjnej w walce między klasami, a nie jego likwidację. Państwo miało bowiem funkcjonować *jako organizacja solidarności wszystkich członków*.⁹⁰ A więc miało w przyszłości jedynie przestać panować nad ludźmi, ale dalej pełnić funkcje organizacyjne w sferze materialnej. Brak politycznego charakteru państwa nie miał według Starosolskiego stwarzać sytuacji «absolutnej woli jednostki» w społeczeństwie,⁹¹ gdyż podstawę ładu społecznego widział w koncepcji «woli powszechnej» Jeana-Jacquesa Rousseau. Społeczeństwo miało więc rozwijać się nie w oparciu o zasadę «interesu indywidualnego», ale «powszechnego». Nowoczesny naród mógł więc według niego w pełni ukształtować się dopiero w warunkach równoległości wyzwolenia «narodowego» i zarazem «społecznego».⁹²

Państwo, choć w zmienionej postaci, ma więc zdaniem Starosolskiego rację bytu także w przyszłej perspektywie czasowej. Kwestię tę rozwija on we wspomnianej pracy «Держава і політичне право». Swe rozważania rekapitułuje następująco:

1. naród jest niezależnym centrum «własnych interesów», jako wspólnota polityczna zawsze dąży do niepodległości;

2. budownictwo państwowe lepiej oprzeć na wspólnocie niż na związku;

3. dla budownictwa państwowego «interesy klasowe należy ubrać w formę narodową».

W obu wspomnianych pracach starał się opierać na materiale historycznym dotyczącym dziejów Ukrainy i Ukraińców na przestrzeni wieków, począwszy od czasów Rusi Kijowskiej. Zwracał uwagę na fakt, że nosicielami idei narodowej były w różnych okresach historycznych różne warstwy społeczne. W przeciwieństwie jednak do tzw. «szkoły narodnickiej» nie przekreślał przyszłej roli państwowotwórczej warstw, które uległy polonizacji lub rusyfikacji. Odnosząc się do zdenacjonalizowanej arystokracji uważał, podobnie jak Wiaczesław Lipiński, że może ona w sprzyjających warunkach politycznych

---

⁹⁰ Ibidem, s. 125.

⁹¹ Był on w tym zgodny z innym ukraińskim teoretykiem narodu Olgierdem Boczkowskim. Obaj także twierdzili, że «bohaterem» historii jest naród, a nie jednostka. Zob. T. Stryjek, *Ukraińska idea narodowa okresu międzywojennego. Analiza wybranych koncepcji*, Wrocław, 2000, s. 225–229.

⁹² Zob. ibidem, s. 126–142.

powrócić na «łono narodu». Może to stać się dlatego, że istotną cechą tej warstwy jest jej «ponadnarodowość», służenie państwu (monarsze) oraz silna zależność od państwa, a nie ideowy patriotyzm.⁹³ W podobny sposób analizował w poszczególnych okresach historycznych rolę społeczną mieszczaństwa i kozaków. Podkreślał przy tym, że wszystkie te warstwy nawet jeśli nie utożsamiają się ideowo z danym narodem, to i tak zachowują lokalne tradycje, a nawet pamięć historyczną. Mając na myśli przyszłe państwo ukraińskie Starosolski stwierdzał, że musi ono kierować się klasowym podejściem do narodu, a także liczyć się z jego zróżnicowaniem narodowościowym.⁹⁴

Na emigracji Włodzimierz Starosolski opublikował także szereg mniejszych prac w postaci broszur lub artykułów naukowych. Np. w 1923 r. nakładem Ukraińskiego Uniwersytetu w Pradze ukazuje się jego broszura pt. *Партія в Конституції Чесько-словацької Республіки* [Partia w Konstytucji Republiki Czechosłowackiej], a w pracy zbiorowej poświęconej prof. S. Dnistriańskiemu zatytułowanej *Ювілейний збірник в честь проф. С. Дністряньського* [Księga jubileuszowa na cześć prof. S. Dnistriańskiego] (Пара 1925) opublikował cenne rozważania pt. *Методологічна проблема в науці про державу* [Problemy metodologiczne w nauce o państwie]. Na łamach czasopisma naukowego «Записки Української Господарської Академії» zamieścił artykuł *Внутрішня форма в соціологічній термінології* [Forma wewnętrzna w terminologii socjologicznej].

W 1926 r. wspólnie z Dmytrem Czyżewskim, Ołeksandrem Kołesą, Dmytrem Doroszenką, Wasylem Bidnowem i innymi ukraińskimi uczonymi reprezentował naukę ukraińską na Międzynarodowym Kongresie Bibliologicznym w Pradze.⁹⁵

W okresie pobytu w stolicy Czechosłowacji Starosolski, prócz intensywnej działalności dydaktycznej naukowej starał się także aktywnie działać w emigracyjnym środowisku tamtejszych ukraińskich adwokatów. W 1923 r. był jednym z współorganizatorów ukraińskiego towarzystwa prawniczego, które władze czechosłowackie zatwierdziły 17 marca 1923 r. pod nazwą «Ukrajinsky právnický spolek v ČSV». Na jego pierwszym walnym zgromadzeniu został wybrany zastępcą przewodniczącego. Z ramienia towarzystwa opiekował się także zorganizowanym tam Studenckim towarzystwem ukraińskich prawników w Pradze.

⁹³ В. Старосольський, *Теорія нації...*, s. 73.

⁹⁴ Ibidem, s. 415.

⁹⁵ С. Наріжний, *Українська еміграція...*, s. CLXXIII.

Walnie przyczynił się tam także do stworzenia na zasadach społecznych Muzeum Walki Wyzwoleńczej Ukrainy. Na pierwszym powszechnym zebraniu 28 maja 1925 r. wszedł on w skład kierownictwa tej instytucji.⁹⁶

Przez cały okres swego pobytu w Pradze Starosolski nie tylko utrzymywał kontakty z różnymi lwowskimi środowiskami, głównie politycznymi i naukowymi, ale także przyjeżdżał do Lwowa, gdzie cały czas mieszkała jego żona z dziećmi. Po głośnej próbie nieudanego zamachu przeprowadzonego przez studenta Politechniki Lwowskiej Stepana Fedaka na Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego oraz wojewodę lwowskiego Kazimierza Grabowskiego (25 września 1921 r.) na ławie oskarżonych zasiadło 12 członków nielegalnej Ukraińskiej Organizacji Wojskowej. Starosolski jesienią 1922 r. przyjechał wówczas do Lwowa i podczas procesu od 23 października do 18 listopada był obrońcą dwóch oskarżonych Dmytra Palijiwa oraz Bohdana Hnatewycza.⁹⁷

Przez cały czas współpracował z Towarzystwem Naukowym im. Szewczenki, które 29 marca 1923 r. na Walnym Zgromadzeniu Członków nadało mu godność członka rzeczywistego.⁹⁸ W 1925 r. na łamach 138–140 tomu «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка» [Zapiski Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki] opublikował politologiczne rozważania pt. *До питання про форму держави* [W kwestii formy państwa].

W 1927 r. Starosolski został wybrany na członka Ukraińskiego Instytutu Naukowego w Berlinie.⁹⁹ Z instytutem tym nie utrzymywał jednak szerszych kontaktów, gdyż zdecydował się na powrót do Lwowa, gdzie prowadził praktykę adwokacką. Niemniej jednak w 1929 r. w 2 tomie serii «Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin» opublikował art. pt. *Bohdan Kistiakovskij und das russische soziologische Denken* [Bohdan Kistiakowski a rosyjska myśl socjologiczna].

Prace Starosolskiego miały nie tylko charakter teoretyczny, uczonemu towarzyszy także cel praktyczny: budowa państwowości ukraińskiej i organizacja przyszłego społeczeństwa państwowego. Propagowane przez niego idee i rozwiązania polityczne miały być przy tym alternatywą wobec ideologów ukraińskiego integralnego nacjonalizmu (Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów) i komunizmu (Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy). Obie ideologie uważał bowiem za niezwykle szkodliwe dla narodu

⁹⁶ М. Петрів, *Старосольський Володимир Йоахимович...*, s. 390.

⁹⁷ Ibidem, s. 384.

⁹⁸ ЦДА, фонд 309, оп. 1, spr. 372, к. 110.

⁹⁹ С. Наріжний, *Українська еміграція...*, s. 211.

ukraińskiego.¹⁰⁰ Poprzez działalność partyjną i publicystyczną starał się oddziaływać zwłaszcza na młodzież, łagodzić nastroje i emocjonalne podejście do polityki. W tym celu podejmował współpracę także z ukraińskimi działaczami socjalistycznymi z emigracji petlurowskiej.¹⁰¹ Uważał, że przysze państwo ukraińskie powinno być demokratyczną republiką socjalistyczną z elementami liberalizmu na wzór socjaldemokracji zachodnioeuropejskich.

Pod koniec 1927 r. Włodzimierz Starosolski powrócił do Lwowa i od 1928 r. zajął się intensywną praktyką adwokacką.¹⁰² Niemniej jednak nie zrezygnował ze swych poglądów politycznych, dlatego też aktywnie włączył się w proces reaktywowania rozwiązanej w 1924 r. Ukraińskiej Partii Socjal-Demokratycznej (USDP), której działacze o przekonaniach socjaldemokratycznych wciąż grupowali się wokół dwutygodnika «Вперед» [Naprzód] oraz kulturalno-oświatowego towarzystwa «Робітничя Громада» [Robotnicza Hromada]. Początkowo utworzono Ukraińską Grupę Socjalistyczną «Wpered», której zadaniem było przygotowanie kongresu ukraińskich socjaldemokratów. Do kongresu tego doszło w dniach 8–9 grudnia 1928 r. we Lwowie. Starosolski wygłosił na nim jeden z programowych referatów, w którym dobitnie stwierdził: *Fundamentalne poglądy komunizmu są błędne i niebezpieczne dla socjalizmu. [...] W Rosji Sowieckiej panuje absolutyzm.*¹⁰³ W innym ze swych wystąpień dowodził, że ukraińscy socjaldemokraci winni współpracować z innymi partiami socjalistycznymi,¹⁰⁴ głównie z Ukraińską Socjalistyczno-Radykalną Partią oraz Polską Partią Socjalistyczną.¹⁰⁵ Kongres reaktywował Ukraińską Socjalno-Demokratyczną Partię, a Starosolski został wybrany do jej Komitetu Centralnego (w jego skład powoływano go także na kolejnych zjazdach partii w 1934 i 1937 r.).¹⁰⁶ Jako działacz USDP Starosolski dużą wagę przywiązywał do rozwoju i współpracy lewicowego ruchu związkowego. W latach 1929–1932 własnym sumptem wydawał miesięcznik «Профе-

¹⁰⁰ R. Torzecki, *Kwestia ukraińska...*, s. 234.

¹⁰¹ Zob. np. I. Мазепа, *Підготовка до революції чи дезорганізація народових сил*, «Соціал-Демократ», 1931, nr. VIII, s. 6–21; idem, *Націоналізм без національного змісту*, ibidem 1933, nr. XIII–XIV, s. 29–54.

¹⁰² Początkowo wynajmował pomieszczenia na kancelarię przy ul. Kraszewskiego 23, a następnie przeniósł ją do budynku pod nr. 19 przy tej samej ulicy, a od 1938 r. przy ul. Ujejskiego 4.

¹⁰³ Центральний Державний Архів Громадських Об'єднань України (dalej ЦДАГОУ), Київ, фонд 309, оп. 1, spr. 470, k. 5.

¹⁰⁴ Starosolski stał na stanowisku międzynarodowej współpracy socjalistów, dlatego też doprowadził w 1934 r. do wstąpienia USDP do Robotniczej Międzynarodówki Socjalistycznej. Zob. О. С. Жерноклеев, І. Я. Райківський, *Володимир Старосольський...*, s. 94.

¹⁰⁵ ЦДАГОУ, фонд 309, оп. 1, spr. 470, k. 9.

¹⁰⁶ Ibidem, k. 14; Державний Архів Івано-Франківської області, фонд 2, оп. 1, spr. 1066, k. 1–2.

сійний вісник» [Wiadomości zawodowe] jako organ Ukraińskiej Komisji Zawodowej.¹⁰⁷ Aktywnie włączał się także w różne inicjatywy o charakterze demokratycznym, wolnościowym oraz w obronie praw mniejszości narodowych. 27 listopada 1929 r. wspólnie z Lwem Hankiewiczem reprezentował ukraińskich socjaldemokratów w zorganizowanej z inicjatywy UNDO w Warszawie ukraińsko-białorusko-litewskiej konferencji.

W swej kancelarii adwokackiej podejmował się prowadzenia zarówno spraw karnych, jak i cywilnych.¹⁰⁸ Aktywnie działał w Związku Ukraińskich Adwokatów, wchodząc w latach 1929–1933 w skład jej zarządu, a także do zespołu redakcyjnego, wydawanego od 1928 r. organu Związku kwartalnika «Життя і право» [Życie i prawo].¹⁰⁹ Na jego łamach opublikował wiele cennych artykułów m. in.: *Держава і право* (Причинок до проблеми правовости держави) [Państwo i prawo (Przyczynek do problemu prawowitości państwa)], *До питання про тимчасовий арешт в стадії доходження* [Kwestia tymczasowego aresztu w stadium dochodzenia] oraz *Про цінність права* [O wartości prawa]. W tym ostatnim skoncentrował uwagę na prawach każdego człowieka, dotrzymanyaniu norm etyki, podkreślając przy tym, że właśnie państwo powinno gwarantować dotrzymanie praw osoby, jak stwierdził autor, *państwo w swojej istocie nie tylko powinno, ale musi być praworzędne*.¹¹⁰

Jego fachowość i rzetelność w pracy adwokackiej była cały czas doceniana w całym środowisku adwokackim Lwowa. To spowodowało, że w 1928 r. ponownie został wybrany do Lwowskiej Rady Izby Adwokackiej, a od 1930 r. był tam członkiem komisji egzaminacyjnej (obie te funkcje pełnił do końca okresu międzywojennego).¹¹¹ Mimo swych demokratycznych i socjalistycznych poglądów był zawsze wierny przysiędze i zasadom adwokatury. Jako adwokat od 1929 r. podejmował się obrony w głośnych procesach politycznych działaczy Ukraińskiej Organizacji Wojskowej, a następnie Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów oraz Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy, chociaż jako polityk z ideologiami reprezentowanymi przez te ugrupowania kategorycznie

¹⁰⁷ Zob. M. M. Романюк, М. В. Галушко, *Українські часописи Львова*, Т. 3 (1920–1939), Кн. 2, Львів, 2003, s. 104–108.

¹⁰⁸ Zob. N. Mysiak, *Адвокати львівські: Приналежність народова а діяльність zawodова*, «Palestra», 2006, nr. 11–12.

¹⁰⁹ *Життя і Право* [w:] Українські часописи Львова 1848–1939, Т. 3 (1920–1939), Кн. 1 (1920–1928). – Львів, 2003, s. 836–846. Петрів М. *Журнал «Життя і Право» (1928–1939). Систематичний покажчик змісту*. – Львів : Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1995. – 36 с.

¹¹⁰ В. Старосольський, *Про цінність права* [w:] «Життя і право», 1928, Ч. 1, s. 12.

¹¹¹ A. Redzik, *Z dziejów adwokatury lwowskiej*, «Palestra», 2006, nr. 9–10, s. 157–165.

nie zgadzał się.¹¹² Występował w procesach, m. in. w 1930 r. Zenona Peleńskiego, wykonawcy terrorystycznego napadu na «Targi Wschodnie» we Lwowie, w 1932 r. był obrońcą uczestników napadu na pocztę w Gródku Jagiellońskim, Dmytra Danyłyszyna i Wasyła Biłasa, tego ostatniego także jako zabójcy Tadeusza Hołówki,¹¹³ w 1933 r. członka OUN Mykoły Łemyka, wykonawcy zamachu na sekretarza sowieckiego konsulatu we Lwowie Aleksieja Majłowa,¹¹⁴ a w 1935 r. bronił działacza komunistycznego Danyłę Szumuka.¹¹⁵ Był także adwokatem w procesach politycznych byłych posłów i senatorów II Rzeczypospolitej: w 1930 r. – Wołodymyra Kochana, Juliana Tatomyra, Stepana Bilaka i Iwana Liszczyńskiego, w 1932 – Dmytra Lewickiego i Dmytra Palijiwa (tego ostatniego bronił także w 1933 r.).¹¹⁶

Jako obrońca był bardzo ceniony, zarówno przez Ukraińców, jak i Polaków, a także Żydów. Zwracano uwagę na to, że jego mowy sądowe charakteryzuje logiczny wywód i trafny dobór argumentów, a także krasomówstwo. Posługiwał się bardzo piękną polszczyzną.¹¹⁷ Wykazywał się znakomitą erudycją, odwoływał się bowiem do filozofii, psychoanalizy, porównań do dawnego prawa polskiego, prawa rzymskiego, kodeksu Napoleona. W procesach politycznych odwoływał się do potrzeby normalizacji stosunków między «bratnimi narodami». Nie dawał się nigdy ponieść emocjom. Wybitny ukraiński publicysta Iwan Kedryn, będący często sprawozdawcą prasowym w procesach politycznych, mowy obrończe Starosolskiego wspominał następująco: *Jego wystąpienia w sądzie nigdy nie miały nawet krzty patosu. On nie podnosił głosu, ani nie machał rękami. On był «profesorem», który przemawiał do prokuratora (do trybunału sędziowskiego, do ławy przysięgłych), jak do studentów w uniwersyteckim audytorium. I to tak jaskrawo odróżniało się od wystąpień innych – także krasomówczych – adwokatów, którzy*

¹¹² М. Петрів, *Старосольський Володимир Йоахимович...*, s. 385–387.

¹¹³ Zob. T. Oгородник, *Правозахисна і громадська діяльність В. Старосольського 1929–1931 рр. (за матеріалами газети «Діло»)*, «Збірник праць Науково-дослідного Центру Періодики», 2000, t. 7, s. 375–393; I. Werschler, *Z dziejów obozu behwederskiego. Tadeusz Hołwko – życie i działalność*, Warszawa, 1984, s. 324–325.

¹¹⁴ O. Rublow, *Konsulat ZSRR we Lwowie w latach 1927–1939: przedstawicielstwo dyplomatyczne, łącznik między dwoma Ukrainami czy bolszewicka ekspozytura*, «Studia Polsko-Ukraińskie», 2006, t. 1, s. 223.

¹¹⁵ T. Oгородник, *Участь В. Старосольського в судових політичних процесах проти українців у II Речі Посполитій 1932–1934 рр. (за матеріалами газети «Діло»)*, «Збірник праць Науково-дослідного Центру Періодики», 2003, t. 11, s. 269–279.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Przez całe gimnazjum, a także na świadectwie dojrzałości miał ocenę celującą z języka polskiego. Zob. ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 2, k. 17.

występowali często jak aktorzy na scenie teatralnej. Dlatego podczas jego przemówień sądowych było cichuteńko na sali, wszyscy obecni, nawet najbardziej przeciwko Ukraincom nastawieni, z szanowaniem wsłuchiwali się w słowa tego prawniczego autorytetu.¹¹⁸

Przynosiło mu to duże uznanie społeczne i zawodowe. Cieszył się dużym autorytetem w polskich środowiskach prawniczych, co spowodowało, że w 1935 r. został mianowany członkiem Naczelnej Rady Adwokackiej w Warszawie.¹¹⁹ W Radzie tej pracował do końca 1937 r., będąc od 1936 r. członkiem jej Komisji Rewizyjnej. Docenieniem fachowości Starosolskiego ze strony polskiej było także powołanie go w 1935 r. w skład redakcji wydawanego (od 1933 r.) przez Lwowską Izbę Adwokacką ogólnopolskiego miesięcznika p.n. «Nowa Palestra» (ostatni numer czasopisma wyszedł w 1938 r.).

Intensywna działalność adwokacka powodowała, że coraz mniej miał czasu na pracę naukową i publicystyczną. Niemniej jednak w 1933 r. na łamach czasopisma «За Україну» [O Ukrainę] (1933, nr. 1/2) opublikował cenne rozważania odwołujące się do dziejów Ukrainy pt. *Трагічні вузли української історії* [Tragiczne węzły historii ukraińskiej].

Starosolski starał się wpływać na rzecz konstruktywnego rozwiązania kwestii ukraińskiej w Polsce poprzez wypełnianie przez państwo zapisów konstytucyjnych, tworzenie odpowiedniego prawa i praktyki administracyjnej w duchu zachowania ukraińskiego dziedzictwa kulturowego i emancypacji politycznej społeczności narodowej. Zdecydowanie potępił przeprowadzoną pacyfikację w 1930 r., jako zasadę odpowiedzialności zbiorowej. Jako jeden z przywódców USDP we wrześniu tegoż roku podpisał w tej sprawie protest przygotowany przez kierownictwo trzech partii ukraińskich: UNDO, USDP i USRP, w którym jednocześnie wspomniane partie odcięły się od akcji sabotażowych OUN pisząc, że są one: *z punktu narodowego bezsensowne, pozbawione zmysłu politycznego, a także nieusprawiedliwione żadnymi rewolucyjnymi motywami.*¹²⁰

Informacje o wielkim głodzie na Ukrainie przyczyniły się do wyzbycia się sympatii proradzieckich u tych ukraińskich działaczy socjalistycznych w łonie USDP i USRP, którzy mając w pamięci czasy ustępstw w dziedzinie kultury i języka w latach dwudziestych, wierzyli, iż proces ten mimo pewnych politycznych represji sowieckiego reżimu będzie postępował. Starosolski podjął wówczas inicjatywę na rzecz konsolidacji ukraińskiego ruchu socjalistycznego zarówno działających w Polsce partii galicyjskich, jak i emigracyjnych.¹²¹

¹¹⁸ I. Кедрин, *У межах зацікавлення*, Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1986, s. 486–487.

¹¹⁹ Zob. ЦДІА, фонд 360, ор. 1, спр. 474.

¹²⁰ *Солідарний голос політичних партій про події в краю*, «Діло», 1.IX.1930, s. 1.

¹²¹ W dniach 29–30 grudnia 1934 r. odbył się we Lwowie zjazd delegatów USDP, USRP, UPSP

Cały czas uważał też, że ukraińscy socjaldemokraci powinni współpracować z polskimi socjalistami. 29 stycznia 1933 r. wziął udział we wspólnej konferencji PPS i USDP zorganizowanej we Lwowie, na której oba ugrupowania zobowiązały się do współpracy w walce z nacjonalizmem, faszyzmem i komunizmem. PPS zobowiązała się wówczas do wspierania ukraińskich socjaldemokratów w działaniach na rzecz autonomii terytorialnej dawnej Galicji Wschodniej w granicach Rzeczypospolitej Polskiej.¹²²

Ukraińska Socjalno-Demokratyczna Partia prowadziła działalność głównie w środowiskach robotniczych, a ponieważ ukraiński proletariats nie był zbyt liczny, jej wpływy na życie polityczne były znacznie słabsze niż Ukraińskiej Socjalno-Radykalnej Partii oddziaływującej głównie na ludność wiejską. Niemniej jednak była ona partią konsekwentnie trzymającą się zasad socjalizmu, otwartą na współpracę z innymi demokratycznymi ugrupowaniami i dążącą do rozwiązywania konfliktów na zasadach dialogu. Od VIII kongresu, który odbył się 17 października 1937 r., Starosolski stał na czele USDP, co świadczyło o jego niezaprzeczanym autorytecie w ukraińskim środowisku socjalno-demokratycznym.¹²³

W stosunkach polsko-ukraińskich Starosolski zawsze uważał, że dialog jest najlepszą formą rozwiązywania wzajemnych konfliktów. Dlatego też w drugiej połowie lat trzydziestych brał udział w nieoficjalnych spotkaniach na temat kwestii ukraińskiej w Polsce organizowanych przez polskich polityków Hipolita Śliwińskiego, Piotra Dunina-Borkowskiego, Konstantego Chylińskiego. Ze strony polskiej brali w nich udział także Franciszek Groer i Adam Nechaj, a z ukraińskiej, oprócz Starosolskiego, ks. Damian Łopatyński, Ostap Łucki, Włodzimierz Założeński i Włodzimierz Sołowij. Starosolski nie zrezygnował z udziału w nich nawet w okresie zaostrzenia się sytuacji tuż przed wybuchem wojny, kiedy to nastąpiło tzw. umacnianie polskości na kresach.¹²⁴ Choć jednocześnie od 1937 r. jako reprezentant USDP wchodził w skład ukraińskiego Komitetu Kontaktowego, zorganizowanego w celu konsolidacji ukraińskich sił politycznych po klęsce tzw. «polityki normalizacyjnej».¹²⁵ 20 listopada 1938 r. podpisał odezwę przywódców ukraińskich

---

i USDPR. Zob. O. C. Жерноклеєв, І. Я. Райківський, Володимир Старосольський..., s. 95.

¹²² Ibidem, s. 96–97.

¹²³ VIII Kongres Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partii, «Sprawy Narodowościowe», 1937, nr. 4–5, s. 439.

¹²⁴ ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 64, к. 1–5.

¹²⁵ Zob. М. Швагуляк, *Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939)*, «Сучасність», 1994, nr. 2, s. 81; R. Tomczyk, *Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne (1925–1939)*,

ugrupowań i przedstawicieli Kościoła greckokatolickiego przeciwko represjom na terenie województw południowo-wschodnich opublikowaną w «Ділі» [Sprawie] 20. XI. 1938 r.¹²⁶

Po zajęciu Lwowa przez Armię Czerwoną we wrześniu 1939 r. i uruchomieniu tam nauczania w Uniwersytecie Lwowskim, Włodzimierz Starosolski otrzymał propozycję objęcia katedry prawa, ale już 25. XII. t. r. został aresztowany przez NKWS (stało się to w dniu pogrzebu jego teściowej Herminy Szuchiewicz). Przetrzymany początkowo w lwowskim więzieniu na Zamarstynowie, w lutym 1940 r. został przewieziony do więzienia NKWS w Kijowie «na Łukjanivce». Jednocześnie sowieckim zwyczajem objęto represjami także jego rodzinę. 13 IV 1940 r. NKWS aresztowało i wywiozło do Kazachstanu jego żonę wraz z córką Ulaną i synem Ihorem.¹²⁷ Najstarszy syn Jurij zdołał uciec do Generalnej Guberni. Zostali osiedleni w miejscowości Kargały w obwodzie semipałatyńskim. Tam Daria Starosolska zmarła już 28 grudnia 1941 r. i została pochowana na cmentarzu we wsi Georgijewka.¹²⁸

Natomiast Włodzimierz Starosolski po niemal rocznym śledztwie został 25 października 1940 r. na podstawie art. 58a, ust. 4 *Kodeksu karnego USRR* «jako wróg klasy robotniczej» skazany na 8 lat zesłania do nowosybirskich łagrów.¹²⁹ W kijowskim więzieniu przebywał do stycznia 1941 r., a następnie odtransportowano go do łagru w miejscowości Mariińsk (zachodnia Syberia), gdzie wycieńczony i schorowany zmarł już 25 lutego 1942 r. w wieku 64 lat.¹³⁰ Nie wiedząc o tym rząd Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie poprzez swego ambasadora w Kujbyszewie, prof. Stanisława Kota, jeszcze w 1943 r. zabiegał o zwolnienie Starosolskiego z łagrów.¹³¹

Włodzimierz Starosolski mimo świadomego wybrania ukraińskiej tożsamości narodowej i niewątpliwego ukraińskiego patriotyzmu nigdy nie prezentował postaw polonofobicznych. Dlatego też cieszył się dużym uznaniem w polskich środowiskach prawniczych, politycznych i intelektualnych. Był zawsze zapraszany na bale charytatywne, uroczystości kulturalne i naukowe (m. in. 100-lecie utworzenia Ossolineum).¹³² Po śmierci

---

Szczecin, 2006, s. 241.

¹²⁶ Ibidem, s. 279.

¹²⁷ Zob. У. Любович [У. Старосольська], *Розкажу вам про Казахстан*, Нью-Йорк, 1976.

¹²⁸ О. Романів, *Лицар...*, s. 20. Tam też opisane są późniejsze losy dzieci Włodzimierza Starosolskiego.

¹²⁹ *Володимир Старосольський, 1878–1942*, s. 128.

¹³⁰ Został pochowany w zbiorowej mogile, która do dziś nie została zidentyfikowana. Zob. ibidem, s. 149–150.

¹³¹ S. Kot, *Listy z Rosji do gen. Sikorskiego*, Londyn, 1955, s. 259, 278.

¹³² ЦДІА, фонд 360, op. 1, spr. 64, k. 6–7.

prof. Stanisława Dniestrzańskiego redakcja *Polskiego słownika biograficznego* zwróciła się do Starosolskiego o opracowanie biogramu uczonego.¹³³ Z okazji 60-lecia urodzin, 14 stycznia 1938 r., socjaliści polscy wystosowali do Starosolskiego specjalny adres gratulacyjny.¹³⁴

Włodzimierz Starosolski był typowym przedstawicielem społeczności pogranicza. Ludzie ci, często pochodząc z rodzin mieszanych, w pewnym okresie życia stawali przed dylematem, którą narodowość wybrać. Jedni, jak Starosolski, wybierali ukraińską (co wcale nie kłóciło się z trwaniem przy polskości jego siostry Jadwigi), inni jak na przykład Eugeniusz Barwiński, czy Konstanty Srokowski wybierali narodowość polską.

---

¹³³ Ukazał się on drukiem w tomie V «*PSB*», Kraków, 1939–1946, s. 228–229.

¹³⁴ ЦДІА, фонд 360, оп. 1, spr. 17, к. 1.

ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

Видатний український правник, вчений і суспільно-політичний діяч

Життєвий шлях Володимира Старосольського характерний для багатьох людей польсько-українського пограниччя, які жили наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть.¹ Зчаста свою польську або українську національність вони «відкривали»

¹ У дотеперішній історіографії публікувалися тільки короткі біографії Старосольського: Грицак Я. *Старосольський Володимир* / Ярослав Грицак // *Довідник з історії України*. За ред. І. Підкови, Р. Шуста. – Київ, 2001. – С. 822–823; Головацький І. *Старосольський Володимир-Степан* / Іван Головацький // *Українська журналістика в іменах. Матеріали до енциклопедичного словника*. За ред. М. Романюка. – Т. II – Львів, 1995. – С. 205–206; *Starosolsky Volodymyr* // *Encyclopedia of Ukraine* – Vol. V. – ed. D. Husar Struk. – Toronto; Buffalo; London, 1993. – С. 15; *Старосольський Володимир* // *Енциклопедія українознавства. Словникова частина*. – Т. 8. – Ред. В. Кубійович. – Париж; Нью-Йорк, 1976. – С. 3032–3033; *Старосольський Володимир Йоахимович* // *Юридична енциклопедія*. – Т. 5. – Ред. кол. Ю. Шемчушенко та ін. – Київ, 2003. – С. 621; Василик І., Лугова О., Луговий Б. *Старосольський Володимир* // *Адвокати і правники – діячі Легіону Українських Січових Стрільців. Біографічний альбом*. – Київ, 2015. – С. 84–89; Torzecki R.: *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*. – Kraków, 1989. – С. 384–385.

На жаль, більшість зі згаданих джерел містять численні недоліки або навіть помилкову інформацію, яку я стараюся тут, спираючись на архівні джерела і найновішу літературу, доповнити або поправити. Ґрунтовніші, але також оглядові статті, присвячені Старосольському, опублікували: Романів О. *Лицар Залізної Остроги (Ювілейна сільветка Володимира Старосольського)* / Олег Романів // *Вісник НТШ*, 2003. – № 30. – С. 16–20; та Stępień S. на шпальтах *Польського біографічного словника (Polski słownik biograficzny)*, який видається Інститутом Історії Польської Академії Наук. Відділ у Кракові; див.: Stępień S. *Starosolski Włodzimierz Stefan (1878–1942)*, в: *Polski słownik biograficzny* – Т. XLII. – Warszawa; Kraków, 2003–2004. – С. 341–343.

Натомість найбільш досконалі біограми цього видатного українського адвоката і політика дотепер вийшли з-під пера Михайла Петріва та автора не меншого тексту див.: Петрів М. *Старосольський Володимир Йоахимович* // Петрів М. *Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.* – Київ: Юстініан, 2014. – С. 375–415; Stępień S. *Wokół kształtowania się tożsamości narodowej na polsko-ukraińskim pograniczu etnicznym na przełomie ХІХ і ХХ wieku. Biografia Włodzimierza Starosolskiego* // *Biuletyn Ukrainoznawczy*. – 2012. – № 15. – С. 9–36.

Необхідно наголосити, що неопієнним для досліджень життєвої дороги, а також професійної кар'єри Володимира Старосольського є видані 1991 р. Науковим Товариством ім. Шевченка в Нью-Йорку в 210-му томі «Записок НТШ» матеріали з його біографії, а також спогади його сина Юрія, доньки Уляни та співпрацівників. Там передруковано також деякі з його праць, зокрема «Теорію нації».

аж у зрілому віці. Мотивом для цього була пам'ять про родинні традиції чи вплив оточення, переважно під час навчання в гімназії або університеті. Якими вони були після здійснення вибору? Як ставилися до минулого своїх предків і народу, з якими ідентифікувалися? Чи відходили остаточно, стаючи полонофобами, чи, стаючи українськими патріотами, уміли зберегти історичний багаж і повагу до народу, від якого свідомо відділилися?

*

Володимир-Степан Старосольський народився 8 січня 1878 р. в місті Ярослав (тепер – Польща). Його батько Йоахим, хоч був греко-католицького віросповідання, вважався поляком. Але про руське коріння пам'ятав. Був типовим «gente Ruthenus, natione Polonus». Йоахим, народжений в 1822 р., не тільки дотримувався принципу, який поступово став анахронізмом: «Польща, Русь, Литва – одна молитва»,² а й також брав активну участь у польських таємних товариствах та пробував сили в польській патріотичній поезії.³ За освітою був правником, працював адвокатом, головою суду, міським головою Ярослава.⁴ Одружився у пізньому віці зі спольщеною австрійкою Юлією Анною Марією Рапф, донькою лікаря, а згодом міського голови Сянока. Коли Володимирові було 6 років, помер його батько (1884 р.). Овдовіла мати залишилася сама з двома дітьми: Володимиром та на два роки молодшою від нього донькою Ядвігою.

Після закінчення народної школи Володимир навчався в польськомовній державній гімназії в Ярославі, де 26 травня 1896 р. склав іспит зрілості і так само, як тато, вирішив вивчати право.⁵ 7 жовтня того самого року записався на факультет права Ягеллонського університету.⁶ У Кракові, в місцевій греко-католицькій церкві святого Норберта, вперше зустрівся з численною групою українських студентів, поміж яких були Василь Стефаник, Іван Труш, Станіслав Людкевич, Богдан Лепкий. З деякими з них товаришував упродовж усього життя. Після закінчення першого

² Цитується фрагмент вірша «Наша молитва» авторства учасника січневого повстання 1863 р. Платона Костецького.

³ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі ЦДІА), ф. 360, оп. 1, спр. 587.

⁴ Там само, спр. 585.

⁵ ЦДІА, ф. 360, оп. 1, спр. 2, арк. 1–10.

⁶ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (Архів Університету Ягеллонського, далі – АУ), sygn. S II 653.

курсу⁷ Старосольський вирішив продовжити навчання у Львівському університеті.⁸ З цієї причини до Львова переїхали його мати з сестрою Ядвігою. У Львівському університеті Володимир зустрівся з українським студентським середовищем, яке мало власні організації та було доволі активне. До того часу його зв'язки з «руськістю» були переважно епізодичними, оскільки обмежувалися лекціями з греко-католицької релігії в Ярославській гімназії, участю час до часу в церковних богослужіннях та рідкісними контактами з родичами тата. Мати ж, як римо-католичка, не знала української мови, виховувала дітей у традиціях польської родини – з тією тільки відмінністю, що Володимир приписаний був до греко-католицького обряду.⁹ Згідно з прийнятою Церквою галицькою традицією, в мішаних сім'ях сини «успадковували» конфесію батька, а доньки – матері. Юлія Старосольська, вірна цьому принципу, періодично нагадувала синові про його «руське» походження.¹⁰ Однак виріс він у польському оточенні й виховався в польській культурі. Коли під час навчання в Ягеллонському університеті Старосольського зустрів визначний український письменник Василь Стефаник, то запам'ятав його як «вихованого по-панськи хлопчину, який... знав, що є українцем, але по-українськи не вмів сказати навіть одного речення».¹¹

Переїзд до Львова став переломним у процесі формування національної самоідентифікації Володимира Старосольського. Він вибрав українську національність. 17 жовтня 1897 р. записався до товариства «Академічна громада», в якому разом з іншими українськими студентами права Йосипом Коциловським,¹² Лонгином Цегельським, Миколою Шухевичем, Михайлом Новаковським, Юліаном Карачевським, Мироном Нестеровичем і Степаном Пеленським брав участь у «Кружку

⁷ AUJ, sygn. S II 495 a; Там само. S II 496 a.

⁸ AUJ, sygn. S II 653.

⁹ Див.: Osadczy W. *Kościół i cerkiew na wspólnej drodze. Concordia 1863: Z dziejów porozumienia między obrządkiem grekokatolickim a łacińskim w Galicji Wschodniej*. – Lublin, 1999.

¹⁰ *Визначні уродженці та діячі Ярославщини і Засяння // Ярославщина і Засяння (1031–1947)*. Історично-мемуарний збірник / Ред. М. Сенчишин, В. Бородач. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1986. – С. 718.

¹¹ Стефаник В. *Про ясне минуле // Альманах українського студентського життя*. – Краків, 1931. – С. 10.

¹² Згодом греко-католицький єпископ Йосафат Коциловський ЧСВВ (його діяльність в «правничому гуртку» була досить коротка, очевидно, в 1897 р. перервав навчання і вступив до австрійського війська, а згодом присвятив себе духовному сану). Його коротку біографію див.: Iwaneczko D. *Biskup Jozafat Kocyłowski (1876–1947) // Biuletyn informacyjny PWIN*. – 1996. – № 2. – С. 132–134.

правничому». ¹³ Його активність в «Академічній громаді» від самого початку була такою великою, що вже за неповний місяць після вступу до неї (12.11.1897 р.) його обрали заступником голови товариства. ¹⁴

Навчання на правничому факультеті відповідало зацікавленням Володимира Старосольського, а тому він прагнув познайомитися з найвідомішими австрійськими правниками й після закінчення другого курсу вирішив поїхати на навчання до Відня. Там в університеті відвідував лекції професорів Іво Пфаффа зі спадкового права, Антона Менгера з економіки та фінансів, Лео Стрісовера з міжнародного права, Едмунда Бернатціка з загального кримінального права та Генріха Ламмаша і Карла Штоосса з австрійського кримінального права. ¹⁵

У Відні Старосольський активно влився в суспільне життя тамтешньої української студентської громади. Восени 1898 р. налагодив контакт з товариством українських студентів «Січ», у якому 1 лютого 1899 р. його вибрали заступником голови і бібліотекарем, а 26 березня того самого року – головою товариства (цю функцію він виконував до 4 листопада 1899 р.). За дорученням товариства 13 липня 1899 р. взяв участь в організованому з ініціативи «Академічної громади» вічі українських студентів у Львові. Головним питанням віча було створення у Львові окремого українського університету. ¹⁶ Цю ініціативу у своєму виступі підтримав і В. Старосольський. ¹⁷ Після віча, за ініціативою віденської «Січі», скликано нараду найактивніших її учасників і запропоновано створити організацію, яка об'єднала б студентів української національності всіх вищих навчальних закладів Австро-Угорщини. Її запропонували назвати «Молода Україна», а 13 липня 1899 р. В. Старосольського обрали головою організаційного комітету. Одночасно запро-

¹³ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛЮ), ф. 296, оп. 1, спр. 3, арк. 26, 39, 52.

¹⁴ Петрів М. *Старосольський Володимир Йоахимович...* – С. 376.

¹⁵ Іво Пфафф (Ivo Pfaff) (1864–1925), Антон Менгер (Anton Menger von Wolfensgrün) (1841–1906), Лео Стрісовер (Leo Strisower) (1857–1931), Едмунд Бернатцік (Edmund Bernatzik) (1854–1919), Карл Штоосс (Carl Stooss) (1849–1934), Генріх Ламмаш (Heinrich Lammasch) (1853–1920). Варто додати, що проф. Ламмаш був останнім прем'єром Австрійської імперії, обіймав посаду упродовж двох тижнів (жовтень / листопад 1918 р.).

¹⁶ Ідея створення університету з українською мовою викладання була головним питанням віча. Від імені зібрання її виголосив у першому виступі студент філософського факультету Львівського університету, керівник товариства «Академічна громада» Михайло Галушинський. Див. *Українсько-руський університет. Пам'ятна книжка першого віча студентів українців-русинів університету* / Зібрав і видав М. Крушельницький. – Львів, 1899. – С. 10–11.

¹⁷ *Промова В. Старосольського на вічі // Літературно-науковий збірник НТШ.* – 1899. – С. 86–87.

поновано заснувати загальностудентський часопис під такою самою назвою. Метою організації і її часопису була пропаганда ідеї створення у Львові українського університету, а також діяльність з метою консолідації українського студентського середовища навколо важливих національних питань – особливо творення сильної української верстви інтелігенції. Однак організація не була зареєстрована, а її ідеї реалізували вільні самоосвітні (samokształceniowe) групи, які під такою назвою провадили діяльність серед студентів різних навчальних закладів Галичини і Буковини. Натомість вдалося видати часопис під назвою «Молода Україна».¹⁸ До складу його редакційного комітету, окрім Володимира Старосольського, ввійшли студенти: Остап Грабовський, Володимир Темницький, Євген Косевич, Лонгин Цегельський, Антін Крушельницький та Семен Горак.¹⁹ Перше число часопису вийшло в світ 1 грудня 1900 р. Володимир Старосольський опублікував у ньому низку статей, намагаючись заохотити українських студентів до активності на різних напрямках суспільної діяльності.²⁰ В одній зі статей під назвою «Злука молодіжи» він писав: *«тільки організація може дати кожній, а тим більше українській молоді, можливість віднайти в швидко прогресуючому процесі еволюції як людства, так і свого народу, а тим самим відіграти в тій еволюції роль, яка може бути її власною участю»*.²¹

В. Старосольський активно діяв у студентському русі; на четвертий курс навчання повернувся з Відня до Львова і від 1899 р. став на чолі Комітету української студентської молоді. Записався на семінар проф. Тадеуша Пілата, одночасно відвідуючи його лекції з австрійського адміністративного права. Окрім того, слухав лекції проф. Александра Долінського з торговельного і вексельного права, проф. Густава Рошковського з міжнародного права, проф. Станіслава Гломбінського з загальної економіки та особливо проф. Августа Баласітца з цивільного процесу (в зимовому семестрі – 7 годин на тиждень, а в літньому – 5 годин)²², що

¹⁸ «Молода Україна» у 1900–1903 рр. виходила як місячник. Див. Романюк М.М., Галушко М.В. *Українські часописи Львова (1848–1900)*. – Львів, 2001. – С. 701–709. Українські молоді діячі та студенти намагалися видавати часопис під такою самою назвою ще двічі (в 1905 і 1910 рр.), але з огляду на фінансову ситуацію це потривало коротко.

¹⁹ Борчук С. *Володимир Старосольський у студентському русі західних українців наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. // Історичні студії*. – 2002–2003. – № 4–5. – С. 198.

²⁰ Огородник Т. В. *Старосольський та часопис «Молода Україна» (1900–1903 рр.)* / Т. Огородник // *Українська періодика: історія і сучасність*. – Львів, 2003. – С. 957–963.

²¹ Старосольський В. *Злука молодіжи // Молода Україна*. – 1900. – № 3. – С. 91–97.

²² ЦДІА, ф. 360, оп. 1, спр. 2, арк. 66.

пов'язано було з його планами відкрити в подальшому, після навчання, адвокатську канцелярію. В червні 1900 р. закінчив навчання на факультеті права й адміністрації Львівського університету²³ і розпочав під керівництвом проф. Августа Баласітца підготовку до складання докторського іспиту.

Однак, бажаючи провадити самостійну адвокатську діяльність, він зобов'язаний був пройти шестирічне стажування (аплікацію) в адвокатських канцеляріях.²⁴ Перше таке стажування розпочав 8 травня 1901 р. в канцелярії Казімежа Чарніка.²⁵

Розпочинаючи професійну працю, В. Старосольський не припинив громадської діяльності й надалі підтримував тісні зв'язки з товариством «Академічна громада» та організаційним комітетом «Молодої України».²⁶ У перші роки після закінчення навчання активно брав участь у заходах, які мали на меті домогтися створення у Львові українського університету. Вважав, що українці Галичині не тільки мають право навчатися рідною мовою в університеті, а й що створення українського університету у Львові унормує польсько-українські взаємини, знівелює причини породженого на цьому тлі взаємного антагонізму. Після закінчення навчання й надалі керував організованими у справі університету вічами українських студентів (14 липня 1900 р. та 8 жовтня і 19 листопада 1901 р.). Оскільки в цій справі не було позитивних результатів, у січні 1902 р. дійшло до сецесії з Львівського університету студентів українського походження, які на знак протесту залишали цей львівський навчальний заклад і переходили до Ягеллонського університету в Кракові та до інших вишів на теренах Габсбурзької монархії.²⁷

На тверду позицію В. Старосольського в справі університету вплинуло також переконання, що завдяки освіті й формуванню політичної культури в умовах парламентської демократії галицькі українці стануть провідниками у поширенні на-

²³ Там само. Арк. – 65–66.

²⁴ На тему адвокатської діяльності Старосольського див.: Mysiak N. *Adwokaci lwowscy przełomu XIX i XX wieku: przynależność narodowa a działalność zawodowa* // *Palestra*. – 2006. – № 11–12.

²⁵ Казімеж Чарнік (1859–1931), доктор права, член Львівської палати адвокатів, співзасновник львівського «Сокола», а згодом Малопольського відділу цього товариства. Відіграв значну роль під час боротьби за Львів у листопаді та грудні 1918 р. Мав у Львові адвокатську канцелярію на вул. Я. Собеського (J. Sobieskiego), 4 (суч. назва – *Братів Рогатинців, тут і далі подається за кн.: Мельник Б. Довідник перейменування вулиць і площ Львова / Борис Мельник*. – Львів: Світ, 2001. – упор.).

²⁶ Борчук С. *Володимир Старосольський ...* – С. 199–200.

²⁷ Темницький В. *Сецесія з Львівського університету // Історичний огляд життя в студентських організаціях*. – Львів, 1908. – С. 67; Жерноклеєв О. *Національна ідея «Молодої України» (1900–1903)* // *Галичина*. – 1997. – № 1. – С. 31.

ціональної ідеї та європейських цивілізаційних цінностей поміж українців у підросійській Україні, де українська мова і здобування освіти цією мовою були заборонені. В. Старосольський вважав Росію головним гнобителем українського народу. Цікавився суспільним і політичним життям наддніпрянських українців, особливо тамтешнім соціалістичним рухом, репрезентованим діючою з 1900 р. Українською Революційною Партією (УРП). Відразу після створення цієї партії співпрацював з її представниками для організації у Львові Закордонного бюро УРП, а згодом підтримував його діяльність.²⁸

В. Старосольський – як на загаданих вічах, так і в опублікованих статтях – стверджував, що українці по два боки Збруча мають, подібно до інших народів, право на самовизначення.²⁹ Це визначення в тогочасних умовах не означало автоматичного прагнення створити окрему державу, а передусім право до політичного визволення шляхом визначення власної дороги національного розвитку. Це радше зводилося до рівноправ'я в рамках федеративної держави, наприклад, Габсбурзької монархії. З цієї причини таку ідею можна було публічно виголошувати на вічах і в публіцистиці, оскільки вона не суперечила австрійській конституції та політичному порядку.³⁰

В адвокатській канцелярії Казімежа Чарніка В. Старосольський стажувався до 1 березня 1902 р., після чого розпочав стажування в одного з найбільш впливових львівських адвокатів – Міхала Грека.³¹ Під час проходження цього стажування склав необхідні іспити на факультеті права й адміністрації Львівського університету і 15 липня 1903 р. отримав звання доктора права.³² В канцелярії М. Грека В. Старосольський перебував до кінця листопада 1903 р. Далі, очевидно, надіючись на можливу університетську кар'єру, почав займатися науковою і публіцистичною роботою. Сталося це, ймовірно, за порадою проф. Станіслава Дністрянського, який

²⁸ У 1904–1905 рр. у тому бюро працював Симон Петлюра. Див.: Стемпень С. *Львівський період життя С. Петлюри: вплив галицького середовища на молодого українського політика (листопад 1904 – грудень 1905 р.)* // *Український історичний журнал*. – 2009. – № 3. – С. 27–34.

²⁹ Огородник Т. *Старосольський ...* – С. 59–60. На жаль, це поняття в сучасній історіографії інтерпретоване виключно як «створення незалежної держави».

³⁰ Див., наприклад, матеріали опубліковані в: *Друге віче української молодіжії* // *Молода Україна*. – № 8. – С. 308.

³¹ Міхал Грек (1863–1929) – адвокат, доктор права, публіцист. Був політично зв'язаний з Польським Стронніцтвом Людовим «Г'яст» (у 1908 р. був обраний до Головної ради ПСЛ). З 1922 р. до смерті був президентом Львівської палати адвокатів. Його канцелярія в період, коли там перебував В. Старосольський, містилася на вул. Гетьманській (Hetmańskieј), 25 (*суч. назва – пр-т Свободи*).

³² ЦДІА, ф. 360, оп. 1, спр. 2, арк. 54.

після габілітації в 1898 р. у Львівському університеті був там на перших порах доцентом кафедри цивільного права, а згодом, у 1901 р., став надзвичайним професором і очолив кафедру цивільного права з українською мовою викладання.³³

Першу свою наукову працю В. Старосольський опублікував ще перед захистом докторату. Це була стаття під назвою «Реформа похатної торгівлі в австрійському законодавстві». Появилася вона 1901 р. в 2-му томі редактованого С. Дністрянським наукового видання «Часопись Правнича і Економічна»,³⁴ друкованого накладом Наукового товариства ім. Шевченка. Значне визнання В. Старосольському принесла чергова публікація «Причинки до теорії соціології», опублікована 1902 р. в томі 4/5 згаданого часопису. Ці теоретичні роздуми утвердили С. Дністрянського в переконанні щодо схильності В. Старосольського займатися наукою, тому він прагнув домогтися для Старосольського державної наукової стипендії з метою поглиблення вивчення права в німецьких і австрійських університетах. За підтримки С. Дністрянського в 1903 році В. Старосольський вступив до Наукового товариства ім. Шевченка.³⁵ Очікуючи на призначення стипендії, В. Старосольський збирав матеріали до запланованої праці на тему розвитку сучасної національної свідомості, а також продовжував адвокатське стажування. Після короткого двотижневого перебування (від 16 до 30 червня 1905 р.) в канцелярії Яна Каспарека,³⁶ перейшов до канцелярії Алоїза Крауса,³⁷ де стажувався до кінця 1905 р. В той час отримав інформацію про призначення йому стипендії і розпочав підготовку до поїздки в університет у Берліні. Плануючи розпочати там стажування від літнього семестру, на початку січня 1906 р. вирішив продовжити стажуватися в канцелярії відомого українського адвоката і політичного діяча Костя Левицького.³⁸ Це був його перший контакт з канцелярією, яку очолював адвокат української національності (попередні канцелярії очолювали адвокати польської національності). Однак потрібно зазначити, що це тоді не мало великого значення. Адвокати двох національностей, навіть такі, як

³³ Z ołł F. *Śp. Dr Stanisław Dniestrzjanskyj (Dniestrzański)*. – Warszawa, 1936 [відбитка з «Palestry»].

³⁴ Див. *Часопись Правнича і Економічна* // Романюк М. М., Галушко М. В. *Українські часописи Львова (1848–1900)*. – Львів, 2001. – С. 690–694.

³⁵ ЦДІА, ф. 309, оп. 1, спр. 372, арк. 110.

³⁶ Адвокатська канцелярія Яна Каспарека містилася на вул. А. Бельовського (А. Bielowskiego), (суч. назва – Павла Ковжуна).

³⁷ Адвокатська канцелярія Алоїза Крауса розташовувалася на вул. Гетьманській (Hetmańskieje), 14 (суч. назва – пр-т Свободи).

³⁸ Розміщувалася вона на вул. Корняктів (Korniaktów), 1 (суч. назва – Костянтина Корнякта).

Кость Левицький чи Міхал Грек, хоча залучалися в політичне життя своїх народів, однак не переносили цього на професійну діяльність, підтримували товариські стосунки, спільно діяли в адвокатському самоуправлінні й вели справи незалежно від національності клієнтів. Часто українські адвокати захищали в суді поляків від українців і навпаки.³⁹ В лютому 1906 р. В. Старосольський виїхав до Берліна, де в тамтешньому університеті впродовж цілого семестру відвідував лекції відомих професорів права Георга Зіммеля й Ігнація Ястрова. 24 квітня 1906 р. В. Старосольський одружився з Дарією Шухевич,⁴⁰ донькою відомого українського етнографа Володимира Шухевича.⁴¹ Після повернення до Львова від червня до 31 серпня того самого року стажувався в адвокатській канцелярії Костя Левицького. Після канікул 1 вересня його повторно прийняли до канцелярії Міхала Грека (чого він дуже прагнув, зважаючи на професійні здобутки її шефа). Там стажувався найдовше, аж до 1 червня 1908 р., з кількомісячною перервою у 1907 р., коли в рамках згадуваної стипендії виїздив до університету в Граці, де був зацікавлений лекціями представника так званого соціологізму проф. Людвіга Гумпловича. Вони мали значний вплив на пізніші наукові погляди В. Старосольського наприклад, теорія суспільного конфлікту Гумпловича мала для нього й практичне значення, оскільки він щоденно був свідком загострення польсько-українського антагонізму в Галичині. До погіршення цих взаємин дійшло також під час виборів до Райхсрату в 1907 р., коли внаслідок польської переваги в адміністрації українські партії отримали малий результат. Тоді ж заблоковано справу створення українського університету у Львові, що спричинило зростання напруги між студентами двох національностей у Львівському університеті. В такій атмосфері 12 квітня 1908 р. дійшло до вбивства намісника Галичини Анджея Потоцького студентом-третьокурсником філософського факультету Мирославом Січинським, членом Української соціал-демократичної партії – того угруповання, з яким В. Старосольський був упродовж кількох років тісно пов'язаний. Гучний процес над атентатником став нагодою для В. Старосольського, щоби взяти у ньому участь як один із захисників, серед яких головну роль відігра-

³⁹ Mysiak N. *Adwokaci lwowscy...* – С. 28–30.

⁴⁰ ЦДІА, ф. 360, оп. 1, спр. 1, арк. 1. Дарія Шухевич (1881–1941) за освітою була піаністкою, випускницею Львівської консерваторії. У 1907–1940 рр. працювала викладачем фортепіано у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові. Так, як і її чоловік, політично була пов'язана з Українською соціал-демократичною партією.

⁴¹ Біографію Шухевича див.: Stepien S. *Szuchiewicz Włodzimierz (Szuchewycz Wołodymyr) (1849–1915)* // *Polski słownik biograficzny*. – Warszawa–Kraków, 2013. – Т. XLIX/2. – З. 201. – С. 166–169.

вав Кость Левицький.⁴² То була перша поважна участь В. Старосольського в судовому процесі, який мав політичний характер, хоча він ще не завершив стажування і не був занесений до списку адвокатів.⁴³ Вкотре В. Старосольський змушений був перервати стажування з причини виїзду в рамках згадуваної стипендії. 30 червня 1908 р. закінчив стажування в адвокатській канцелярії Міхала Грека і після канікул розпочав підготовку до поїздки в наступний університет з метою поглиблення вивчення права. Вибрав Гейдельберзький університет, де викладав відомий теоретик держави і права професор Георг Єллінек.⁴⁴ Старосольський перебував там кілька місяців, бо поповнилася його родина (в 1907 р. народився син Юрій, а наступного року – син Ігор).⁴⁵ Водночас прагнув закінчити адвокатське стажування і скласти відповідний іспит, що давало право вести самостійну адвокатську діяльність. Прослухані в Гейдельберзі лекції та контакти з проф. Єллінеком вплинули на наукові погляди В. Старосольського настільки, що він вирішив повернутися туди на довший час.⁴⁶

Однак після повернення до Львова у грудні 1908 р. Володимир Старосольський розпочав останній етап стажування в канцелярії стрія своєї дружини Миколи Шухевича.⁴⁷ Практикував у нього до липня 1909 р. і того самого місяця склав держав-

⁴² Древницький Ю. *Професійна діяльність адвоката Володимира Старосольського*. [w:] *Адвокатура України: забуте і невідоме*. / Ред. І.Б. Василик. – Київ, 2016. – Вип. 2, С. 387–388; Також див.: Tomczyk R. *Radykalowie i socjaldemokraci. Miejsce i rola lewicy w ukraińskim obozie narodowym w Galicji 1890–1914*. – Szczecin, 2007. – 463 s.; Partacz C. *Od Badeniego do Potockiego. Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1888–1908*. – Toruń, 1996. – 242 s. Варто доповнити, що зі справою Січинського Старосольський зіткнувся ще раз, коли після втечі з в'язниці атентатника (11.IX.1911 р.), в польській газеті «Goniec» адвоката неправдиво звинуватили у співучасті в її підготовці. Тоді відбувся судовий процес із редактором газети М. Бровінським. Суд однозначно відхилив всі звинувачення і наказав редакції спростувати неправдиву інформацію. – Див.: ЦДІА, фонд 360, оп. 1, спр. 10, к. 8v.

⁴³ Істотним було те, що вчинок атентатника викликав негативне сприйняття також в українському середовищі. Див.: Демкович-Добрянський М. *Потоцький і Бобжинський Царські намісники Галичини. 1903–1913*. – Рим, 1987. – С. 37–52; Stepień S. *Stanowisko metropolity Szeptyckiego wobec zjawiska terroru politycznego // Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały* / Під ред. Andrzej A. Zięba. – Kraków, 1994. – С. 111–112.

⁴⁴ Георг Єллінек (1851–1911), видатний німецький правник, теоретик держави і права, професор університетів у Відні, а згодом в Базелі і Гейдельберзі. Автор класичних дефініцій держави, виділив три елементи необхідні для її існування: самостійна влада, територія й осілий народ.

⁴⁵ В 1912 р. у Старосольських народилася третя дитина – донька Уляна (майбутня письменниця і публіцистка, псевдонім Уляна Любович).

⁴⁶ ЦДІА, ф. 360, оп. 1, спр. 2, арк. 92.

⁴⁷ Микола Шухевич (1862–1942), син Остапа Шухевича й Анни з родини Кульчицьких. Відомий львівський адвокат. Разом з Євгеном Вациком (Eugeniusz Wacyk) і Йосипом Чермаком (Józef Czermak) опрацював і видав друком працю *Księga powszechnej ustawy cywilnej wraz*

ний іспит та присягу адвоката. Впродовж двох років Володимир працював спільно з Шухевичем у його адвокатській канцелярії⁴⁸. Крім інтенсивної професійної діяльності, Старосольський також був діяльним на суспільній ниві. 21 травня 1909 р. став одним із засновників Товариства українсько-руських правників, а згодом активним його діячем.⁴⁹ Співпрацював із самоуправлінням львівських адвокатів, а в 1910 р. впродовж певного часу був співредактором адвокатського професійного друкованого видання «Palestra» [Палестра] (редагував №№ 5/6 і 7/8),⁵⁰ яке виходило у Львові.

Власну адвокатську канцелярію відкрив у листопаді 1911 р. в орендованому приміщенні на вулиці Коперника, 14. Він прийняв тоді на стажування кількох молодих випускників юридичного факультету Львівського університету.⁵¹ Позиція Старосольського в адвокатському середовищі доволі швидко стала вагомою. У 1913 р. його обрали до Ради Львівської Палати Адвокатів.⁵² Адвокатську канцелярію провадив до кінця серпня 1914 р., майже до приходу російської армії 2 вересня до Львова. У 1911/12 навчальному році на певний час виїздив до Гейдельберзького університету, де слухав лекції професора Єллінека, а також писав політично-соціологічну працю під назвою «Das Majoritätsprinzip» [Принцип більшості] на тему дослідження політичного устрою європейських держав. Обґрунтовуючи слушність цього права в сучасному політичному житті, В. Старосольський опирався на етично-моральні та правові аспекти. Це право, на його думку, відрізняє устрої західноєвропейських держав від устрою царської Росії, який базується на праві «панування» (Herrschaftsprinzip). Аналізуючи історію устроїв різних держав (в тому числі давньої Польщі), В. Старосольський дійшов висновку, що «право більшості» дає також можливість ідеального зв'язку одиниці з цілим суспільством, на відміну від «права панування», яке реалізує тільки волю правителя. Праця В. Старосольського була спричинена лекціями Єллінека, а в певному сенсі також його попередньою публікацією під назвою «Das Recht der Minoritäten» [Право меншості] (Wien, 1898).⁵³ Дру-

---

z tekstem niemieckim na nowo na język polski przełożona i uzupełniona odnośnymi ustawami i rozporządzeniami oraz rozstrzygnięciami N. Trybunału Sprawiedliwości (Lwów, 1898).

⁴⁸ Адвокатська канцелярія Миколи Шухевича містилася у Львові на вул. Сикстуській (Sykstuskiej), 27 (суч. назва – вул. Петра Дорошенка).

⁴⁹ ЦДІА, ф. 360, оп. 1, спр. 1, арк. 10.

⁵⁰ Redzik A. 200 lat czasopiśmiennictwa prawniczego w Polsce. 100 lat tytułu «Palestra» // *Palestra*. – 2010. – № 11–12. – С. 33–37.

⁵¹ Древницький Ю. Цит. пр. – С. 387.

⁵² ЦДІА, ф. 360, оп. 1, спр. 8, арк. 1.

⁵³ Ця праця, безсумнівно, зацікавила В. Старосольського з двох причин. По-перше, Єллінек

ком праця В. Старосольського вийшла аж 1916 р. Автор присвятив її своєму професорові-наставникові.⁵⁴

Суспільно-політичні погляди В. Старосольського сформувалися ще в період його навчання в університеті. Будучи людиною вразливою до суспільних справ, він зв'язався з українським соціал-демократичним рухом, який організаційно сформувався 1899 р. в результаті виходу частини діячів з Української Радикальної Партії. У 1900 р. вони створили Українську соціал-демократичну партію Галичини і Буковини (УСДП), яка тісно співпрацювала з Польською соціал-демократичною партією Галичини і Цешинського Шльонська (фактично до 1907 р. була її секцією). Деякі її діячі протягом певного часу мали навіть подвійну партійну належність.⁵⁵ Пресовим органом українських соціал-демократів був двотижневик «Воля»,⁵⁶ який почав виходити 1 січня 1900 р. і завдяки В. Старосольському тісно співпрацював зі згадуваним місячником «Молода Україна».⁵⁷

Відтоді Володимир Старосольський був пов'язаний з УСДП, хоч формально не був ще тоді її членом. Подібно до багатьох українських соціал-демократів, на початках діяч стояв на позиціях класової солідарності українських і польських робітників і селян. У 1900 р. він навіть підтримав подання спільного списку Польської партії соціал-демократичної (ППСД) та УСДП на виборах до австрійської Державної Ради, брав участь у зборах ППСД, супроводжував українську делегацію на Сьомому з'їзді ППСД (29–30 червня 1901 р.). Розуміючи спільну долю нижчих верств обидвох народів, сприяв перекладу українською мовою і виданню поеми Владислава Оркана «Ніч», яка вийшла українською мовою 1900 р. з передмовою В. Старосольського в перекладі іншого українського соціал-демократа, поета Антона Крушельницького

аналізував парламентарну систему, в якій партія, що отримала більшість, у наступних виборах може її втратити, тому що здобуде менше голосів, ніж партія, яка до цього була в опозиції (мала меншу підтримку), але завдяки політичній роботі може знову отримати більшість. По-друге, вчений у своєму аналізі зосередився на національних меншинах у Габсбурзькій монархії. Вважав, що їм належать мовні права, власна адміністрація і судочинство, а це спричинить те, що меншина на своїй території «стає більшістю» (функціонує на засадах більшості). Через «більшість» реалізуються натуральні права одиниць. Такого самого висновку дійшов Старосольський у вказаній вище праці «Das Majoritätsprinzip».

⁵⁴ Див. *Das Majoritätsprinzip* (wyd. Wien-Leipzig, 1916. – 204 с.). Ця публікація перегукується з пізнішими роздумами Старосольського на тему народу і держави.

⁵⁵ Наприклад, Микола Ганкевич або Семен Вітик. Див. Najdus W. *Polska Partia Socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska (1890–1919)*. – Warszawa, 1983. – С. 220.

⁵⁶ Див. Романюк М. М., Галушко М. В. *Українські часописи Львова...* – С. 694–701.

⁵⁷ Najdus W. *Polska Partia Socjalno-Demokratyczna...* – С. 220.

(обидва фінансували видання твору).⁵⁸ У 1902 р. був причетним до організації селянських страйків на теренах південних повітів Східної Галичини,⁵⁹ а згодом до надання правової допомоги селянам, яких звинуватили у порушенні суспільного порядку.⁶⁰ В страйках брали участь переважно українські селяни, але їх підтримували польські соціал-демократи.⁶¹ Під час цих страйків землевласницькі й консервативні кола намовляли польських селян не брати в них участі, ба навіть протиставляли польських селян українським. Це звернуло увагу В. Старосольського та переконало його, що не можна легковажити національною солідарністю, і що саме національна солідарність з часом стане панівною в політичному житті тогочасних народів.

7 квітня 1907 р. Володимир Старосольський вступив до українського робітничого культурно-просвітнього товариства «Воля»,⁶² яке було під впливом Української соціал-демократичної партії. Того самого року ця партія висунула його кандидатуру на виборах до Державної Ради по Бережансько-Рогатинському округу. Під час виборчої кампанії 10 квітня 1907 р. на прохання партійного керівництва він відмовився кандидувати на користь керівника УСДП Миколи Ганкевича. Однак партія не отримала виборчих успіхів, а під час виборчої кампанії дійшло до конфлікту з ППСД з причини висунення українських кандидатів у міських округах. Польська партія вважала, що в тих округах повинні висувати їхніх кандидатів.⁶³ Це активізувало в лоні УСДП фракцію, яка виступала проти її подальшої «федералізації»

⁵⁸ *Репертуар української книги (1798–1916) // Матеріали до бібліографії (1895–1900)*. – Т. 4. / Наук. ред. Я.Р. Дашкевич. – Львів, 1999. – С. 375.

⁵⁹ У страйках, що вибухали від червня 1902 р., брали участь головню українські селяни, переважно на теренах повітів: Збаразького, Тернопільського, Скалатського, Терехівського, Чортківського, Бучацького, Заліщицького. Страйки мали економічний характер, тому що внаслідок дворічної посухи значно погіршилися умови життя по селах. Страйкарі домогалися безкоштовного випасу на придворних пасовищах, права безкоштовного збору в придворному лісі сухою, грибів і ягід, доступу до доріг, які проходили через придворні поля, зниження цін за будівельну і паливну деревину. Ці питання були істотними також для польських селян, тому польська адміністрація намагалася запобігти взаємній класовій підтримці.

⁶⁰ Підраховано, що під час страйків поліція заарештувала аж 440 українських селян і агітаторів, з яких на 350 завела карні справи. На тему страйків див.: Najdus W. Цит. пр. – С. 310–312.

⁶¹ На шпальтах газети «Naprząd» (органу ППСД) читаємо: «Руський селянин є вам ближчий, ніж польський дідич. Не дозвольте, щоб дідичі використали вас як знаряддя для розбивання народної солідарності й припинення страйку. Польський селянин не повинен шкодити своєму братові-русинові, коли той бореться за звільнення з неволі і розпачливих злиднів». Див.: «Naprząd», – 26.07.1902. – № 202.

⁶² ЦДА, ф. 360, оп. 1, спр. 1, арк. 19.

⁶³ Najdus W. Цит. пр. – С. 452.

з ППСД. Проти так званих «старих» федералістів, на чолі яких стояли керівники партії Микола Ганкевич і Семен Вітик, виступила група «молодих» з Левом Ганкевичем, Порфирієм Буняком, Володимиром Левинським та Іваном Квасницею. З часом до цієї групи долучився Володимир Старосольський.⁶⁴ Упродовж якогось часу він намагався досягнути компромісу між «старими» і «молодими» в лоні УСДП, ба навіть увійшов до складу редакції головного органу партії газети «Воля», яка перебувала під впливом «старих», однак тенденцій до самостійності в українській партії не вдавалося зупинити.⁶⁵ На погляди В. Старосольського впливали як наукові погляди щодо репрезентованої теорії сучасного народу, так і практичні спостереження за національними і визвольними тенденціями в польському, австрійському і європейському соціалістичному русі. Він був переконаний, що брак чіткого визначення в національному питанні позбавить українську партію не тільки самобутності, але й суспільної підтримки.

«Молоді» соціал-демократи, прагнучи виразно проголосити свою позицію, 22 березня 1907 р. заснували товариство «Вільна громада», до складу якого ввійшли як галичани, так і діячі з Наддніпрянщини (представники Закордонного бюро УРП Дмитро Донцов, Микола Залізняк, Володимир Дорошенко), які перебували тоді у Львові. На чолі нового товариства став Володимир Старосольський, а до правління увійшла його дружина Дарія.⁶⁶

У наступних роках В. Старосольський не брав надто активної участі в діяльності УСДП,⁶⁷ натомість свій час присвятив освітній роботі, виголошуючи реферати в товариствах «Вільна громада» і «Воля», а також надаючи українським громадським діячам багато безкоштовних юридичних порад у відкритій власній адвокатській канцелярії. Також інтенсивно працював над згадуваною працею «Das Majoritätsprinzip».

Бачачи негативні наслідки розламу в партії, до якого дійшло за справою «молодих» на згаданому з'їзді в 1911 р., В. Старосольський, хоч був пов'язаний з цією частиною партії⁶⁸ і навіть в червні 1912 р. від її імені підписав спільно з Юліаном

⁶⁴ Tomczyk R. *Radykalowie i socjaldemokraci...* – С. 436.

⁶⁵ Жерноклеєв О. С., Райківський І. Я. *Володимир Старосольський: політичний портрет // Вісник Прикарпатського університету. Історія.* – 2002. – Вип. VI. – С. 86–87.

⁶⁶ Там само. – С. 86.

⁶⁷ Не брав також участі в з'їздах УСДП у 1909, 1911 і 1914 рр. Там само. – С. 88.

⁶⁸ ЦДА, ф. 360, оп. 1, спр. 1, арк. 12.

Бачинським відозву трьох українських угруповань («молодих» з УСДП, Української народно-демократичної партії та Русько-української радикальної партії Галичини) у справі якнайшвидшого створення у Львові українського університету,⁶⁹ але весь час намагався залагодити той розлам. Остаточний розрив стався 18 січня 1914 року, а В. Старосольський перейшов на позицію «молодих». Він утвердився в переконанні, що УСДП стане незалежною і рівноцінним партнером з ППСД, а завдяки цьому зникне вогнище внутрішніх конфліктів і взаємних претензій різного характеру. Партнерські стосунки сприятимуть організації спільних заходів і узгодженню спільної позиції щодо актуальних політичних і суспільних питань.⁷⁰

Українські соціал-демократи, так само, як інші українські та польські політичні партії Галичини, на випадок війни з Росією вже 1912 р. висловили бажання сформулювати свої визвольні прагнення на австрофільській концепції і дотримувалися її після початку війни.⁷¹ Спостерігаючи розвиток польських військових товариств (а особливо діяльність Юзефа Пілсудського) В. Старосольський взяв активну участь у розвитку українського парамілітарного руху в Галичині. 18 березня 1913 р. у Львові організовано перше українське напіввійськове товариство «Січові Стрільці». Першим його керівником (кошовим отаманом) вибрано В. Старосольського.⁷² Незабаром стрілецькі товариства почали творитися в усіх великих містах Східної Галичини. Після вибуху Першої світової війни їхні члени ввійшли до складу утвореного на добровільних принципах при австрійській армії Легіону Українських Січових Стрільців (УСС). Старосольський перервав тоді адвокатську діяльність і присвятив себе політичній та військовій діяльності. Як представник УСДП, він увійшов до складу Головної Української Ради – цивільного представництва української спільноти в Австрії,⁷³ утвореного 2 серпня 1914 р. Після заняття Львова російськими військами Рада перебралася до Відня і там 5 травня 1915 р. перетворилася на Загальну Українську Раду. В. Старосольський не увійшов до її складу, а став членом Бойової управи УСС. Йому присвоїли ранг поручника, а згодом капітана. Займався там переважно виховною діяльністю, публікував патріотичну публіцист-

⁶⁹ Див. *Українські Січові Стрільці 1914–1920*. – Львів, 1935. – С. 14; Tomczyk R. *Radykalowie i socjaldemokraci...* – С. 538.

⁷⁰ ЦДА, ф. 360, оп. 1, спр. 2, арк. 87–88.

⁷¹ Див.: Старосольський В. *Ще в справі «орієнтацій» // Шляхи*. – 1916. – № 9–10. – С. 336–338.

⁷² ЦДА, ф. 360, оп. 1, спр. 3, арк. 3 зв.

⁷³ Tomczyk R. *Radykalowie i socjaldemokraci...* – С. 595.

тику на шпальтах стрілецького часопису «Шляхи». Співпрацював з Союзом Визволення України, створеним емігрантами з Наддніпрянської України. Опираючись на австрофільську концепцію, вважав, що війна дає шанс на об'єднання українських земель. Свої погляди на ці питання виклав у виданій 1915 р. у Відні накладом Союзу Визволення України розвідці «Національний і соціальний момент в українській історії». Певний час був також ад'ютантом ген. Мирона Тарнавського, командира Легіону УСС. В середині жовтня 1918 р. увійшов до складу конспіративного Центрального Військового Комітету, який приготував план зайняття Львова і Східної Галичини українським військом після відступу австрійської армії.⁷⁴

Коли 1 листопада 1918 р. розпочалася польсько-західноукраїнська війна, В. Старосольський як представник УСС Буковини, де перебував зі своїм кошем, вирушив на Львів. Після прибуття до міста потрапив у полон польського війська і перебував у таборі полонених в Домб'ю коло Кракова.⁷⁵ Хоча його партія УСДП спочатку ввійшла до складу уряду ЗУНР, але після об'єднання в січні 1919 р. двох українських республік (УНР і ЗУНР) її діячі в Українській Центральній Раді, яка виконувала роль парламенту, вимагали створення загальнонаціонального соціалістичного уряду і більшої уніфікації двох республік. Однак західноукраїнські діячі, включно з диктатором ЗУНР Євгеном Петрушевичем, обидва ці постулати сприймали без ентузіазму. В такій ситуації В. Старосольський, звільнившись з табору в жовтні 1919 р., завдяки ініційованій Міжнародним Червоним Хрестом акції обміну полоненими між Польщею і ЗУНР, прибув до Наддніпрянської України. Там, як опозиційний до Євгена Петрушевича діяч, отримав пропозицію ввійти до складу уряду УНР. Старосольський став заступником міністра закордонних справ в уряді Ісаака Мазепи.⁷⁶ Одночасно був обраний професором державного права у створеному 1918 р. Кам'янець-Подільському державному українському університеті. Однак державні обов'язки, а особливо місія, яку він виконував протягом певного часу у Варшаві для приготування польсько-української угоди,⁷⁷ унеможливила його викладацьку

⁷⁴ Павлишин О. *Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки (1918–1919)*. – Львів, 2008. – С. 10. У деяких статтях можна зустріти інформацію, що він мав назву Український Генеральний Комітет. Див.: Жерноклев О. С., Райківський І. Я. *Володимир Старосольський*. ... – С. 89.

⁷⁵ *Володимир Старосольський. 1878–1942 // Записки НТШ*. – 1991. – Т. 210. – С. 87.

⁷⁶ ЦДА, ф. 360, оп. 1, спр. 51, арк. 1.

⁷⁷ Йдеться про польсько-українські перемовини, які передували підписанню так званої умови Пілсудського і Петлюри, тобто політичної умови між Польщею й Українською Народною

діяльність.⁷⁸ В. Старосольський був рішучим прихильником порозуміння з Польщею, але як галичанин, а при тому лояльний до своєї партії, змушений був запро-тестувати щодо беззаперечної згоди варшавської місії УНР на включення Східної Галичини до Польської Республіки. На знак протесту 4 квітня 1920 р. подав у відставку з поста заступника міністра закордонних справ УНР. Далі присвятив себе партійним справам, бажаючи довести до об'єднання галицьких і наддніпрянських соціал-демократів, тобто Української соціал-демократичної партії з Українською соціал-демократичною робітничою партією. Ще як член уряду УНР спільно з делегацією УСДП взяв участь в конференції УСДРП, яка відбулася 23–26 лютого 1920 р. у Варшаві. Там українські соціал-демократи прийняли ухвалу про «право українського народу на суверенітет» і закликали до співпраці соціалістів всіх народів колишньої російської імперії.⁷⁹

Після поразки українського визвольного руху в червні 1920 р. Старосольський виїхав до Відня і перебував на еміграції. Попервах співпрацював з тамтешнім Українським соціологічним інститутом, а 1921 р. став професором на правничому факультеті новоствореного у Відні Українського вільного університету,⁸⁰ який того самого року перенесли до Праги (спочатку був віце-деканом цього факультету, а в 1925–1926 рр. – деканом).⁸¹ Одночасно працював як професор державного права в Українській господарській академії в Подєбрадах.⁸² Був також членом редакційної ради наукового органу Академії під назвою «Записки Української Господарської Академії».⁸³

Перебуваючи в Чехословаччині, В. Старосольський весь час підтримував контакти з еміграційним середовищем українських соціалістів. У 1922–1923 рр. входив до складу редакційного комітету друкованого у Берліні українського місячника соціалістичної орієнтації «Нова Україна», присвяченого літературі, мистецтву, науці

Республікою, укладеної вночі з 21 на 22 квітня 1920 р. Див. м. ін.: *Stępień S. Józef Piłsudski i Symon Petlura. Umowa polsko-ukraińska // Ukraina-Polska. Kultura, wartości, zmagania duchowe, kolegium / Red. R. Skoczowski i in.* – Koszalin, 1999. – С. 37–44.

⁷⁸ Володимир Старосольський. 1878–1942... – С. 90.

⁷⁹ Див.: «Вперед». – 1920. – № 48. – 12 березня. – С. 197.

⁸⁰ Український вільний університет був заснований 17 січня 1921 р. у Відні, однак того самого року його перенесли до Праги. Фінансував цей заклад чеський уряд за підтримки президента Чехословаччини Томаша Масарика.

⁸¹ Наріжний С. *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами.* – Прага, 1942. – Ч. 1. – С. 120, 127.

⁸² Там само. – С. 161–162.

⁸³ Виходили до 1931 р.

й суспільному життю. Натомість з жalem спостерігав радикалізацію УСДП в Галичині, в якій щораз більше проявлялися ліві та прорадянські тенденції.⁸⁴ На VI Конгресі 18 березня 1923 р. вона відкрито перейшла на прокомуністичні позиції, а наприкінці січня наступного року польська влада оголосила її поза законом.⁸⁵

В еміграційний період життя В. Старосольського вийшли його найважливіші наукові праці. Вже 1922 р. Український соціологічний інститут у Відні видав одне з його фундаментальних досліджень «Теорія нації»,⁸⁶ а двома роками пізніше накладом Української господарської академії в Подєбрадах вийшла ще більша за обсягом двотомна монографія «Держава і політичне право».⁸⁷

Виражена в них політична думка В. Старосольського суголосна з доробком тодішньої політології і західноєвропейської соціології. Автор, опираючись на погляди європейських учених, створив власну оригінальну концепцію української нації і держави. На його погляди в цій царині виразно вплинули згадані теорії Людвіга Гумпловича (боротьба рас, але рас в соціологічному значенні як історичних етнічних спільнот, а не антропологічних, тобто раса – громада, стан, суспільний клас; також зосередження на вивченні суспільних груп, а не одиниць) та Георга Еллінека (держава як суспільне явище та держава як інституція). Близькими були йому також ідеї Фердинанда Тьонніса (різниця між спільнотою і суспільством), Фрідріха Майнеке (національне суспільство як психологічний витвір), Джузеппе Мадзіні (домінування морального чинника в формуванні національної свідомості) та погляди Франца Оппенгеймера і Густава Ратценгофера.

В. Старосольський вважав, що в процесі державного будівництва необхідно спиратися на ті суспільні групи, які в цей історичний період є носіями ключових елементів національної свідомості. При цьому, аналізуючи об'єктивні чинники (культура, мова, історичні традиції) і суб'єктивні – «бажання бути нацією», основними теоретик беззаперечно вважав ці другі. «Бажання бути нацією, усвідомлен-

⁸⁴ Райківський І. Я. *Ліворадикальна еволюція УСДП // Вісник Прикарпатського університету. Історія.* – 1999. – Т. 2. – С. 113–114.

⁸⁵ Там само. – С. 120.

⁸⁶ Старосольський В. *Теорія нації.* – Відень, 1922. – 144 с.

⁸⁷ Старосольський В. *Держава і політичне право.* – Подєбради, 1924. – Т. 1–2. Це були достатньо розлогі видання: перший том містив 559 сторінок, а другий – 464 сторінки. Ця праця у скороченому вигляді була видана вдруге 1950 р. під назвою «Політичне право. Курс лекцій» та адресована студентам діючого після Другої світової війни в Регенсбурзі Українського технічно-господарського інституту.

ня своєї національної окремішності є ознакою існування нації і національної належності».⁸⁸

Поділяючи людські суспільства на «спільноти» і «суспільства», націю Старосольський окреслив як спільноту. «Нація, – писав він, – се спільнота, себто суспільство, основою якого є араціональна, стихійна воля. В протиставленню до спільнот, які ґрунтуються на фізичних підставах кровного зв'язку, як родина, рід, плем'я – вона ґрунтується на інстинктах «другого ступеня», типом яких є ідея».⁸⁹

Головним завданням нації як спільноти є, на його думку, збереження і розвиток своєрідних характерних ознак, властивих їй. Це завдання важливіше, ніж економічні, політичні й культурні справи, хоч ті останні виконують додаткову, допоміжну роль. Пропагував Старосольський також «об'єднання нації і держави». При цьому він погоджувався з твердженням Карла Маркса про «зникнення держави» в майбутньому безкласовому суспільстві. Але розумів це по-своєму, – як відмирання політичного характеру держави, тобто втрату її посередницької функції у боротьбі між класами, а не як її ліквідацію. Держава мала функціонувати «як організація солідарності всіх її членів».⁹⁰ Отже, в майбутньому вона мала лише припинити панування над людьми, але й надалі виконувати організаційні функції в матеріальній сфері. Брак політичного характеру держави не мав, на думку Старосольського, створювати ситуації «абсолютної волі одиниці» у суспільстві,⁹¹ тому що підставу суспільного порядку він вбачав у концепції «загальної волі» Жана-Жака Руссо. Отже, суспільство повинно розвиватися, опираючись на принцип «загального», а не «індивідуального інтересу». Вважав, що нова нація могла повною мірою сформуватися тільки в умовах одночасного «національного» та «суспільного» визволення.⁹²

Держава, хоч у зміненій формі, на думку Старосольського, мала існувати також і в подальшій перспективі. Це твердження він розвинув у згадуваній праці «Держава і політичне право». Свої висновки автор подає так:

⁸⁸ Старосольський В. *Теорія нації...* – С. 89.

⁸⁹ Там само. – С. 89.

⁹⁰ Старосольський В. *Теорія нації...* – С. 125.

⁹¹ Він погоджувався щодо цього з іншим українським теоретиком нації – Ольгердом Бочковським. Обое також стверджували, що «героєм» історії є народ, а не одиниця. Див.: Stryjek T. *Ukraińska idea narodowa okresu międzywojennego. Analiza wybranych koncepcji.* – Wrocław, 2000. – С. 225–229.

⁹² Там само. – С. 126–142.

1. Нація є незалежним центром «власних інтересів», як політична спільнота завжди прагне до незалежності;
2. Національне будівництво краще базувати на спільноті, ніж на спілці;
3. Для національного будівництва «класовим інтересам належить надати національну форму».

В обидвох згаданих працях науковець опирався на історичні матеріали з історії України й українців упродовж віків, розпочавши від часів Київської Русі. Звертав увагу на факт, що носіями національної ідеї були в різних історичних періодах різні суспільні верстви. На противагу так званій «народницькій школі» Старосольський не заперечував державотворчої ролі верств, які зазнали полонізації або російщення. Стосовно денационалізованої аристократії, він, подібно до В'ячеслава Липинського вважав, що вона за сприятливих політичних умов може повернутися «в лоно нації». Це може відбутися тому, що істотною особливістю цієї верстви є її «наднаціональність», служіння державі (монарху) та сильна залежність від держави, а не ідейний патріотизм.⁹³ Подібним чином Старосольський аналізував роль міщанської спільноти і козацтва у різні історичні часи. При цьому наголошував, що всі ці верстви, навіть якщо не ототожнювали себе ідейно зі своєю нацією, однак зберігали місцеві традиції та навіть історичну пам'ять. Маючи на увазі майбутню Українську державу, Старосольський констатував, що вона мусять керуватися класовим підходом до нації, а також рахуватися з її національною диференціацією.⁹⁴

В еміграції Володимир Старосольський опублікував також низку менших праць у вигляді брошур або наукових статей. Наприклад, 1923 р. накладом Українського вільного університету в Празі вийшла його брошура «Партія в Конституції Чеськословацької Республіки», а у збірній праці (присвяченій проф. С. Дністрянському) під назвою «Ювілейний збірник в честь проф. С. Дністрянського» (Прага, 1925), опублікував цінні роздуми «Методологічна проблема в науці про державу». На шпальтах наукового часопису «Записки Української Господарської Академії» помістив статтю «Внутрішня форма слова в соціологічній термінології».

⁹³ Старосольський В. *Теорія нації...* – С. 73.

⁹⁴ Там само. – С. 415.

У 1926 р. спільно з Дмитром Чижевським, Олександром Колесою, Дмитром Дорошенком, Василем Бідновим та іншими українськими вченими репрезентував українську науку на Міжнародному бібліографічному конгресі в Празі.⁹⁵

Під час перебування в столиці Чехословаччини Старосольський, окрім інтенсивної викладацької й наукової діяльності, старався також активно діяти в еміграційно-му середовищі тамтешніх українських правників. У 1923 р. був одним зі співорганізаторів українського правничого товариства, яке чехословацька влада затвердила 17 березня 1923 р. під назвою «Ukrajinsky právnický spolek v ČSV». На його перших загальних зборах був обраний заступником голови. Від імені товариства опікувався також організованим там Студентським товариством українських правників у Празі.

Причинився також до створення на громадських засадах Музею визвольної боротьби України. На перших загальних зборах 28 травня 1925 р. В. Старосольський увійшов до складу керівництва цієї установи.⁹⁶

Упродовж свого перебування у Празі Старосольський не тільки підтримував контакти з різними львівськими осередками, а й приїздив до Львова, де весь час мешкала його дружина з дітьми. Після невдалої спроби замаху, вчиненого студентом Львівської Політехніки Степаном Федаком на маршала Польщі Юзефа Пілсудського та львівського воєводу Казімежа Грабовського (25 вересня 1921 р.), на лаву підсудних сіло 12 членів нелегальної Української Військової Організації. Восени 1922 р. Старосольський приїхав до Львова і під час процесу від 23 жовтня до 18 листопада був захисником двох обвинувачених – Дмитра Палііва і Богдана Гнатевича.⁹⁷

Весь час співпрацював з Науковим товариством ім. Шевченка, яке 29 березня 1923 р. на загальних зборах обрало його дійсним членом.⁹⁸ В 1925 р. на шпальтах 138/140-го тому «Записок Наукового Товариства ім. Шевченка» опублікував політологічну розвідку «До питання про форми держави».

У 1927 р. Старосольського обрали членом Українського наукового інституту в Берліні.⁹⁹ Однак з цим інститутом науковець не підтримував широких контактів, тому що вирішив повернутися до Львова, де провадив адвокатську практику. Проте 1929 р. в 2-му томі серії «Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes

⁹⁵ Наріжний С. *Українська еміграція...* – С. CLXXIII.

⁹⁶ Петрів М. *Старосольський Володимир Йоachimович...* – С. 390.

⁹⁷ Там само. – С. 384.

⁹⁸ ЦДІА, ф. 309, оп. 1, спр. 372, арк. 110.

⁹⁹ Наріжний С. *Українська еміграція...* – С. 211.

In Berlin» [Праці Українського Наукового Інституту в Берліні] опублікував розвідку «Bohdan Kistiakovskij und das russische soziologische Denken» [Богдан Кістяківський і російська соціологічна думка].

Праці Старосольського мали не тільки теоретичний характер, вченого цікавила також практична мета: будівництво Української держави й організація майбутнього державного суспільства. Пропаговані ним ідеї та політичні рішення мали бути альтернативою стосовно ідеологів українського інтегрального націоналізму (Організації Українських Націоналістів) і комунізму (Комуністичної партії Західної України). Обидві ідеології Старосольський вважав занадто шкідливими для українського народу.¹⁰⁰ Своєю партійною і публіцистичною діяльністю старався впливати на молодь, пом'якшувати настрої та емоційний підхід до політики. З цією метою підтримував також співпрацю з українськими соціалістичними діячами петлюрівської еміграції.¹⁰¹ Старосольський вважав, що майбутня Українська держава має бути демократичною соціалістичною республікою з елементами лібералізму на зразок західноєвропейської соціал-демократії.

Під кінець 1927 р. Володимир Старосольський повернувся до Львова і від 1928 р. вів інтенсивну адвокатську практику.¹⁰² Однак не відмовився від своїх політичних поглядів, а тому активно долучився до процесу відновлення діяльності забороненої польською владою в 1924 р. УСДП, діячі якої з соціал-демократичними переконаннями гуртувалися навколо двотижневика «Вперед» та культурно-освітнього товариства «Робітнича громада». Спочатку створено Українську соціалістичну групу «Вперед», завданням якої була підготовка конгресу українських соціал-демократів. Цей конгрес відбувся 8–9 грудня 1928 р. у Львові. Старосольський виголосив на ньому одну з програмних промов, у якій чітко констатував: *«Фундаментальні погляди комунізму є помилковими і небезпечними для соціалізму. ...У Радянській Росії панує абсолютизм»*.¹⁰³ В іншому зі своїх виступів він стверджував, що українські соціал-демократи мають

¹⁰⁰ Torzecki R. *Kwestia ukraińska...* – С. 234.

¹⁰¹ Див. напр.: Мазепа І. *Підготовка до революції чи дезорганізація народових сил* // Соціал-Демократ. – 1931. – № 8. – С. 6–21; Його ж. *Націоналізм без національного змісту* // Соціал-Демократ. – 1933. – № 13-14. – С. 29–54.

¹⁰² Спочатку приміщення для канцелярії наймав на вул. Крашевського (Kraszewskiego), 23 (суч. назва – вул. Соломії Крушельницької), згодом перебрався до будинку під номером 19 на тій самій вулиці, а 1938 р. – на вул. Уєйського (Ujejskiego), 4 (суч. назва – вул. Миколи Устияновича).

¹⁰³ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), Київ, ф. 309, оп. 1, спр. 470, арк. 5.

співпрацювати з іншими соціалістичними партіями,¹⁰⁴ передусім з Українською соціалістично-радикальною партією та Польською соціалістичною партією.¹⁰⁵ Конгрес відновив Українську соціал-демократичну партію, а Старосольського обрав до її Центрального комітету (до його складу діяч також належав на чергових з'їздах партії в 1934 і 1937 рр.).¹⁰⁶ Як діяч УСДП Старосольський звертав велику увагу на розвиток лівого ухилу в профспілковому русі й співпрацю з ним. В 1929–1932 рр. власним коштом видавав місячник «Професійний вісник» як орган Української професійної комісії.¹⁰⁷ Активно долучався до ініціатив, які мали демократичний, вільний характер та захищали права національних меншин. 27 листопада 1929 р. спільно з Левом Ганкевичем представляв українських соціал-демократів на організованій за ініціативи УНДО у Варшаві українсько-білорусько-литовській конференції.

У своїй адвокатській канцелярії В. Старосольський вів як карні справи, так і цивільні.¹⁰⁸ Активно працював у Союзі українських адвокатів (СУА), в 1929–1933 рр. входив до складу його правління, а також до редакційної колегії щоквартального журналу «Життя і право», що його видавав Союз від 1928 р.¹⁰⁹ На його шпальтах опублікував багато вартісних статей, зокрема: «Держава і право (Причинок до проблеми правовості держави)», «До питання про тимчасовий арешт в стадії доходження» та «Про цінність права». В цій останній Старосольський зосередив увагу на правах кожної людини та дотриманні норм етики, наголошуючи, що саме держава повинна гарантувати дотримання прав особи. Автор констатував: «держава у своїй істоті не тільки повинна, але мусить бути правовою».¹¹⁰

Його фаховість і ретельність в адвокатській роботі цінували в адвокатському середовищі Львова. Саме тому від 1928 р. Старосольський був членом Львівської

¹⁰⁴ Старосольський стояв на позиції міжнародного співробітництва соціалістів, що також призвело в 1934 р. до вступу УСДП у міжнародний Робітничий соціалістичний інтернаціонал. Див. Жерноклеєв О. С., Райківський І. Я. *Володимир Старосольський...* – С. 94.

¹⁰⁵ ЦДАГОУ, ф. 309, оп. 1, спр. 470, арк. 9.

¹⁰⁶ ЦДАГОУ, ф. 309, оп. 1, спр. 470, арк. 14; Державний архів Івано-Франківської області, ф. 2, оп. 1, спр. 1066, арк. 1–2.

¹⁰⁷ Див. Романюк М. М., Галушко М. В. *Українські часописи Львова (1920–1939)*. – Кн. 2.– Т. 3. – Львів, 2003. – С. 104–108.

¹⁰⁸ Див. Mysiak N. *Adwokaci lwowscy przełomu XIX i XX wieku. Przynależność narodowa a działalność zawodowa* // *Palestra*. – 2006. – № 11–12.

¹⁰⁹ *Життя і право* // *Українські часописи Львова 1848–1939*. – Т. 3 (1920–1939). – Кн. 1 (1920–1928). – Львів, 2003. – С. 836–846; Петрів М. *Журнал «Життя і Право» (1928–1939). Систематичний покажчик змісту* / Михайло Петрів. – Львів: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1995. – 36 с.

¹¹⁰ Старосольський В. *Про цінність права* // *Життя і право*. – 1928. – Ч. 1. – С. 12.

палати адвокатів, а в 1930 р. його обрали до її екзаменаційної комісії (ці функції виконував до кінця міжвоєнного періоду).¹¹¹ Незважаючи на свої демократичні й соціалістичні погляди, діяч був завжди вірний присязі та принципам адвокатури. Як адвокат від 1929 р. захищав діячів Української Військової Організації, а потім Організації Українських Націоналістів та Комуністичної партії Західної України в гучних політичних процесах, хоч як політик категорично не погоджувався з ідеологіями, що їх репрезентували ці угруповання.¹¹² Брав участь також у процесах: в 1930 р. – Зенона Пеленського, виконавця терористичного акту на «Східних торгах» у Львові, в 1932 р. був захисником Дмитра Данилишина і Василя Біласа, учасників нападу на пошту в Городку Ягеллонському, цього останнього захищав також як убивцю Тадеуша Ґолувка,¹¹³ в 1933 р. – члена ОУН Миколи Лемика, виконавця замаху на секретаря радянського консульства у Львові Олексія Майлова,¹¹⁴ а в 1935 р. захищав комуністичного діяча Данила Шумука.¹¹⁵ Був також адвокатом на політичному процесі колишніх депутатів і сенаторів Другої Речі Посполитої: в 1930 р. – Володимира Кохана, Юліяна Татомира, Степана Біляка та Івана Ліщинського, в 1932 р. – Дмитра Левицького і Дмитра Паліїва (цього останнього захищав також в 1933 р.).¹¹⁶

Як захисника Старосольського цінували українці, поляки, а також євреї. Його судові промови характеризувалися логічними висновками і влучним підбором аргументів, красномовністю. Дуже добре послуговувався польською мовою.¹¹⁷ Virізнявся особливою ерудицією, вдавався до філософії, психоаналізу, порівняв із давнім польським законодавством, римським правом, кодексом Наполеона. В політичних процесах діяч закликав до необхідності нормалізації стосунків між «братніми на-

¹¹¹ Redzik A. *Z dziejów adwokatury lwowskiej* // *Palestra*. – 2006. – № 9–10. – С. 157–165.

¹¹² Петрів М. *Старосольський Володимир Йоахимович...* – С. 385–387.

¹¹³ Див.: Огородник Т. *Правозахисна і громадська діяльність В. Старосольського, 1921–1931 рр.* (за матеріалами газети «Діло») // *Збірник праць науково-дослідного Центру періодики*. – 2000. – Т. 7. – С. 375–393; Werschler I. *Z dziejów obozu belwederskiego. Tadeusz Hołowko – życie i działalność*. – Warszawa, 1984. – С. 324–325.

¹¹⁴ Rublow O. *Konsulat ZSRR we Lwowie w latach 1927–1939: przedstawicielstwo dyplomatyczne, łącznik między dwoma Ukrainami czy bolszewicka ekspozytura* // *Studia Polsko-Ukraiński*. – 2006. – Т. 1. – С. 223.

¹¹⁵ Огородник Т. *Участь В. Старосольського в судових політичних процесах проти українців у II Речі Посполитій. 1932–1934 рр.* (за матеріалами газети «Діло») // *Збірник праць Науково-дослідного Центру періодики*. – 2003. – Т. 11. – С. 269–279.

¹¹⁶ Там само.

¹¹⁷ Упродовж усього навчання в гімназії, а також в атестаті зрілості мав відмінні оцінки з польської мови. Див. ЦДІА, ф. 360, оп. 1, спр. 2, арк. 17.

родами». Володів собою у стресових ситуаціях, ніколи не піддавався емоціям. Визначний український публіцист Іван Кедрин, який доволі часто був пресовим оглядачем у політичних процесах, згадував про захисника Старосольського так: *«Його виступи в суді ніколи не мали навіть крихти пафосу. Він не підвищував голосу, не махав руками. Він був «професором», який промовляв до прокурора (до судової колегії, до лави присяжних) як до студентів в університетській аудиторії. І це так яскраво відрізнялося від інших виступів – також красномовних – адвокатів, які виступали часто як актори на театральній сцені. Тому під час його судових промов було тихо в залі, всі присутні, навіть найбільш налаштовані антиукраїнськи, з пошаною слухали слова цього правничого авторитету»*.¹¹⁸

Це принесло Старосольському значне суспільне й професійне визнання. Він користувався великим авторитетом і у польському правничому середовищі, тому 1935 р. його обрали членом Головної адвокатської ради Польщі у Варшаві.¹¹⁹ У цій Раді працював до кінця 1937 р., від 1936 р. був членом її ревізійної комісії. В 1935 р. Старосольський входив до складу редакції виданого (від 1933 р.) Львівською палатою адвокатів загальнопольського місячника п. н. «Nowa Palestra» [Нова Палестра] (останній номер часопису вийшов у 1938 р.).

Інтенсивна адвокатська діяльність залишала обмаль часу на наукову й публіцистичну працю. Проте в 1933 р. на шпальтах часопису «За Україну» (№ 1/2) опублікував вартісні роздуми про історію України під назвою «Трагічні вузли української історії».

Старосольський намагався впливати на процес конструктивного розв'язання українського питання в Польщі. Це виглядало б можливим, якби держава виконувала конституційні закони, формувала відповідне законодавство, застосовувала адміністративну практику в дусі збереження українського культурного надбання і політичної емансипації національної спільноти. Старосольський рішуче засудив проведену 1930 р. пацифікацію, під час якої влада застосувала принцип колективної відповідальності. Як один з лідерів УСДП у вересні того самого року він підписав у тій справі протест від керівництва українських партій (УНДО, УСДП і УСРП), в якому згадувані партії відмежувалися від акцій саботажу ОУН, наголошуючи, що

¹¹⁸ Кедрин І. *У межах зацікавлення* // Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1986. – С. 486–487.

¹¹⁹ Див.: ЦДІА, ф. 360, оп. 1, спр. 1, арк. 474.

такі акції «...з національної точки зору безглузді, позбавлені політичної доцільності, а також не виправдані жодними революційними мотивами».¹²⁰

Інформація про Великий голод в Україні привела до втрати прорадянських симпатій у тих українських соціалістичних діячів УСДП і УСРП, які, пам'ятаючи поступ у царині культури й мови в двадцятих роках, вірили, що цей процес, незважаючи на певні політичні репресії з боку радянського режиму, буде тривати. Старосольський тоді виступив з ініціативою щодо консолідації українського соціалістичного руху як галицьких партій, що діяли в Польщі, так і еміграційних.¹²¹ Весь час він вважав, що українські соціал-демократи повинні співпрацювати з польськими соціалістами. 29 січня 1933 р. діяч узяв участь у спільній конференції ППС і УСДП у Львові, на якій обидва угруповання погодилися співпрацювати в боротьбі з націоналізмом, фашизмом і комунізмом. ППС зобов'язалася тоді підтримувати українських соціал-демократів щодо територіальної автономії колишньої Східної Галичини у межах Другої Речі Посполитої.¹²²

Українська соціал-демократична партія провадила діяльність переважно в робітничому середовищі, а оскільки український пролетаріат не був надто численний, її вплив на політичне життя був значно слабший, ніж Української Соціал-Радикальної партії, яка мала вплив переважно на сільське населення. Проте вона була консервативною партією, яка дотримувалася соціалістичних засад, була відкритою для співпраці з іншими демократичними угрупованнями і прагнула вирішення конфліктів шляхом діалогу. Після VIII Конгресу, який відбувся 17 жовтня 1937 р., Старосольський став головою УСДП, що свідчило про його безперечний авторитет в українському соціал-демократичному середовищі.¹²³

Щодо польсько-українських взаємин, то Старосольський завжди вважав, що діалог є найкращою формою розв'язання взаємних конфліктів. Тому в другій половині тридцятих років він брав участь у неофіційних зустрічах на тему українського питання в Польщі, які організували польські політики Іпполит Слівінський, Петро Дунін-Борковський, Константій Хілінський. З польського боку брали в них

¹²⁰ *Солідарний голос політичних партій про події в краю // Діло.* – 1930. – 1 вересня. – С. 1.

¹²¹ З 29 по 30 грудня 1934 р. у Львові відбувся з'їзд делегатів УСДП, УСРП, УПСР і УСДПР. Див. Жерноклеєв О. С., Райківський І. Я. Цит. пр. – С. 95.

¹²² Там само. – С. 96–97.

¹²³ *VIII Kongres Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partii // Sprawy Narodowościowe.* – 1937. – № 4–5. – С. 439.

участь Францішек Гроєр і Адам Нехай, а з українського, окрім Старосольського, о. Дем'ян Лопатинський, Остап Луцький, Володимир Залозенський і Володимир Соловій. Старосольський не відмовився від участі в них навіть у період загострення ситуації незадовго до вибуху війни, коли настало т. зв. зміцнення польськості на Кресах.¹²⁴ Від 1937 р., як представник УСДП, діяч входив до складу Українського Координаційного Комітету, організованого з метою консолідації українських політичних сил після поразки так званої «нормалізаційної політики».¹²⁵ 20 листопада 1938 р. підписав відозву очільників українських угруповань і представників Греко-католицької церкви проти репресій на теренах південно-східних воєводств, яку опублікувала газета «Діло» 20 листопада 1938 р.¹²⁶

Після захоплення Львова Червоною армією у вересні 1939 р. і відновлення навчального процесу у Львівському університеті Володимир Старосольський отримав пропозицію очолити кафедру права, але вже 25 грудня того самого року його заарештував НКВС (сталося це у день похорону його тещі Герміни Шухевич). Спочатку перебував у львівській в'язниці на Замарстинові, а в лютому 1940 р. його перевезли до Лук'янівської в'язниці НКВС у Києві. Водночас, у радянському дусі, репресували також і його сім'ю. 13 квітня 1940 р. НКВС заарештував і вивіз до Казахстану його дружину з донькою Уляною і сином Ігорем.¹²⁷ Найстарший син Юрій зміг втекти до Генерального Губернаторства. Вивезених Старосольських поселили в місцевості Каргали Семипалатинської області. Там Дарія Старосольська померла 28 грудня 1941 р. і була похована на цвинтарі в селі Георгіївка.¹²⁸

Самого Володимира Старосольського після майже річного слідства 25 жовтня 1940 р. на підставі ст. 58а, пар. 4 Кримінального Кодексу УРСР засуджено до 8 років заслання в сибірські табори «як ворога робітничого класу».¹²⁹ В київській в'язниці перебував до січня 1941 р., а після цього його перевезли до табору поблизу Маріїнська (Західний Сибір), де, виснажений і хворий, він помер 25 лютого 1942 р. у віці

¹²⁴ ЦДІА, ф. 360, оп. 1, спр. 64, арк. 1–5.

¹²⁵ Див.: Швагуляк М. *Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939) // Сучасність.* – 1994. – № 2. – С. 81; Tomczyk R. *Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne (1925–1939)*. Szczecin, 2006. – С. 241.

¹²⁶ Там само. – С. 279.

¹²⁷ Див. Любович У. [У. Старосольська] *Розкажу вам про Казахстан.* – Нью-Йорк, 1976.

¹²⁸ Романів О. *Лицар...* – С. 20. Тут теж описано пізніші сторінки життя дітей Володимира Старосольського.

¹²⁹ *Володимир Старосольський...* – С. 128.

64 роки.¹³⁰ Не знаючи про це, еміграційний уряд Другої Речі Посполитої в Лондоні через свого посла в Куйбишеві проф. Станіслава Кота ще 1943 р. просив про звільнення Старосольського з таборів.¹³¹

Володимир Старосольський, незважаючи на свідоме обрання української національної тотожності і безсумнівного українського патріотизму, ніколи не демонстрував полонофобських поглядів. Тому він користувався великою повагою і в польському правничому, політичному й інтелектуальному середовищі. Його завжди запрошували на добродійні бали, культурні та наукові урочистості (наприклад, 100-річчя створення Оссолінеуму).¹³² Після смерті проф. Станіслава Дністрянського редакція «Polskiego słownika biograficznego» [Польського біографічного словника] звернулася до Старосольського щодо опрацювання біографії вченого.¹³³ 14 січня 1938 р. з нагоди 60-річчя від його народження польські соціалісти надіслали Старосольському спеціальний вітальний адрес.¹³⁴

Володимир Старосольський був типовим представником українсько-польського прикордоння. Ці люди, часто походючи з мішаних родин, у певний період свого життя ставали перед дилемою, яку національність обрати. Одні, як Старосольський, вибирали українську (що загалом не суперечило польськості його сестри Ядвіги), інші, як наприклад Євген Барвінський чи Константій (Кость) Сроковський, вибирали польську національність.

¹³⁰ Був похований в загальній могилі, яку не віднайдено досі. Див. *Володимир Старосольський...* – С. 149–150.

¹³¹ Kot S. *Listy z Rosji do gen. Sikorskiego.* – Londyn, 1955. – С. 259, 278.

¹³² ЦДА, ф. 360, оп. 1, спр. 64, арк. 6–7.

¹³³ Появився він друком в 5-му томі «Polskiego słownika biograficznego» (PSB). – Kraków, 1939–1946. – С. 228–229.

¹³⁴ ЦДА, ф. 360, оп. 1, спр. 17, арк. 1.